

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Johanna Kivistö ja Anne Kukkonen

”Sattuu niin helvetisti”

Isovanhempien kokemuksia lapsenlapsen huumeiden
käytöstä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

29.3.2021

Tekijät Otsikko	Johanna Kivistö ja Anne Kukkonen ”Sattuu niin helvetisti”
Sivumäärä	35 sivua + 1 liite 29.3.2021
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalipedagogiikka
Ohjaajat	Lehtori Tiina Lehto-Lundén Lehtori Jukka Törnroos
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä isovanhempien kokemuksia lapsenlapsen huumeiden käytöstä. Yhteistyökumppanina opinnäytetyölle toimi Irti Huumeista ry. Tavoitteena oli saada isovanhempien ääni kuuluviin, koska huumeiden käyttö koskettaa yhä useampaa suomalaista. Isovanhempien kokemuksia ei ole aiemmin tutkittu Suomessa. Huumeiden käyttö on lisääntynyt ja yhä nuoremmat kokeilevat tai käyttävät huumeita. Huumeiden käyttö vaikuttaa huumeiden käyttäjän perheeseen ja lähipiiriin monin eri tavoin.</p> <p>Tietoperustana tarkastelimme isovanhemmuita yleisesti, nuorten huumeiden käyttöä Suomessa sekä huumeiden käytön vaikutuksia läheisiin. Aineistonkeruutapana oli laadullinen yksilöhaastattelu ja Google Forms -alustalle tehty anonyymi kyselylomake. Isovanhemmat tavoitettiin Irti Huumeista ry:n läheisryhmien sekä opinnäytetyön tekijöiden omien verkostojen kautta. Yhteensä saatuja vastauksia oli ja samalla opinnäytetyön aineistona toimi 1 laadullinen yksilöhaastattelu ja 12 kyselylomakevastausta.</p> <p>Isovanhempien vastauksissa kerrottiin lapsenlapsen huumeiden käytön aiheuttaneen useimmille unettomuutta, ahdistuneisuutta ja surua. Suhteessa lapsenlapseseen oli vaihtelua tapauskohtaisesti. Nuoren häiriökäyttäytyminen kohdistui nuoren omaan lapsuudenperheeseen ja isovanhemmilta oli pyydetty lähinnä rahaa. Huolet nuoresta liittyivät nuoren huumeiden käyttöön yleisesti, nuoren terveyteen, opintoihin, ihmissuhteisiin, talousasioihin ja huume maailman rikollisuuteen. Perhesuhteet olivat pysyneet monilla kiinteinä ja isovanhemat kokivat saavansa eniten tukea puhumisesta perheen kesken. Vain kolme vastaajaa mainitsi ulkopuolisen avun tuen lähteenä. Suurin osa kuvasi tuntevansa voimattomuutta suhteessa lapsenlapsen huumeiden käyttöön.</p> <p>Isovanhempien kokemukset olivat hyvin linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa. Avun lähteenä mainittiin vain vähän ulkopuolisia tahoja kuten sosiaali- ja terveystalveta, vertaisryhmiä tai tiedonhakua. Isovanhemmat tuntuivat jäävän yksin omien tuen tarpeidensa kanssa eikä Päihdehuoltolain velvoite päihteiden käyttäjän läheisten turvallisuuden ja toimintakyvyn turvaamisesta näin toteudu. Yhteistyökumppanin kannattaa lisätä yleistä tiedotamista iäkkäämmälle väestölle. Isovanhemmat tulisi ottaa huomioon yhtä lailla nuoren huumeiden käytöstä kärsivinä läheisinä ja suunnata palveluja myös heille.</p>	
Avainsanat	Isovanhemmat, lapsenlapset, huumeet

Authors Title	Johanna Kivistö and Anne Kukkonen "It Hurts Like Hell"
Number of Pages Date	35 pages + 1 appendix 29 March 2021
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Socio-pedagogy
Instructors	Tiina Lehto-Lundén, Senior Lecturer, Social Services Jukka Törnroos, Senior Lecturer, Social Services
<p>The aim of this thesis was to explore the experiences of grandparents whose grandchild is a drug user. The thesis was carried out in association with "Free From Drugs", a Finnish organization which works with drug users and their families. The objective was to give grandparents an opportunity for their thoughts and sense of loss to be heard. Drug use has increased over the past decades in Finland and more families are faced with the issue of drug use in youth.</p> <p>We examined the theory of grandparenthood in general, drug use in Finland and how drug use affects family members. We gathered the experiences of grandparents via a qualitative interview (1) and an online questionnaire (12). Altogether we received 13 answers. Grandparents were reached through "Free From Drugs" support groups and social media.</p> <p>The results show that many grandparents feel grief and anxiety, and suffer from insomnia. Some were in contact with their grandchild, others were not. The grandchild had not been offensive towards them but had been asking for money. Grandparents were worried about the grandchild's drug use, health, studies and money issues, relationships and their criminal activities. Most families had stayed intact under the circumstances and grandparents said talking helped them the most. Grandparents mostly describe feeling powerless over the situation.</p> <p>We conclude that grandparents are left alone in their need of support. Only three replies mentioned outside help. Grandparents should be better included when supporting the family. "Free From Drugs" could provide more easy access information for the elderly.</p>	
Keywords	Grandparents, grandchildren, drugs

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Irti Huumeista ry ja vertaisryhmät	2
3	Isovanhemmuus, nuorten huumeiden käyttö ja sen vaikutus läheisiin	3
3.1	Isovanhemmuus	3
3.2	Addiktioit ja nuorten huumeiden käyttö	5
3.3	Huumeet Suomessa	7
3.4	Huumeiden käytön vaikutukset läheisiin	8
3.4.1	Huumeiden käytön vaikutukset vanhempiin ja sisaruksiin	10
3.4.2	Huumeiden käytön vaikutukset isovanhempiin	12
3.4.3	Läheisten selviytymiskeinoja	13
4	Tutkimuskysymykset	15
5	Laadullinen haastattelu ja kyselylomake	15
5.1	Laadullinen tutkimus	16
5.2	Kyselylomake	17
5.3	Eettiset kysymykset	19
6	Isovanhempien kokemukset	19
6.1	Isovanhempien oma vointi ja fyysiset oireet	20
6.2	Eriyiset huolet ja nuoren häiriökäyttäytyminen	21
6.3	Suhtautuminen huumeiden käyttöön	21
6.4	Sosiaaliset suhteet perheen sisällä	22
6.5	Isovanhempien saama tuki	23
7	Johtopäätökset	24
8	Pohdinta	30
	Lähteet	33
	Liitteet	
	Liite 1. Kyselylomake	

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä kartoitamme isovanhempien kokemuksia lastenlastensa huumeiden käytöstä. Selvitämme haastattelujen avulla, minkälaisia ajatuksia tilanne isovanhemmissa herättää ja millä tavoin lapsenlapsen huumeiden käyttö on heihin vaikuttanut. Lisäksi kartoitamme sitä, minkälaista apua isovanhemmat ovat saaneet, minkälaista apua he olisivat tarvinneet ja minkälaisia selviytymiskeinoja he ovat löytäneet asian käsittelyyn ja hoitamiseen. Isovanhempia ei aina mielletä lähiomaisiksi, vaikka monesti he ovat olleet tiiviisti mukana lastenlastensa elämässä. Myös isovanhempien ajatukset ja menetyksen kokemukset ovat siksi tärkeä tutkimuksen kohde.

Isovanhempien kokemuksia lapsenlapsen huumeiden käytöstä ei ole aikaisemmin tutkittu Suomessa, vaikka aihe koskettaa yhä suurempaa määrää isovanhempia. Huumemaailman erityispiirteinä ovat käyttöön liittyvä laittomuus ja sitä myötä rikollinen elämäntapa (Perälä 2013: 120–132). Isovanhemmat saattavat tietämättään toimia esimerkiksi mahdollistajina huumeita käyttävälle lapsenlapselle rahoittamalla tämän huumeiden käyttöä. Irti Huumeista ry:n yhteyshenkilömme mukaan erityisesti isovanhemmille tarkoitetuissa läheisryhmissä on noussut esiin juuri lapsenlapsen huumeiden käyttöön liittyviä erityisteemoja, haasteita ja ilmiöitä, joita olisi hyödyllistä tutkia enemmän.

Yhteiskunnallisesti aihe on merkittävä, sillä vuosien 1992–2018 välisenä aikana huumeita kokeilleiden tai käyttävien osuus suomalaisväestöstä on noussut 5 %:sta 30 %:iin, ja samalla huumekuolemien määrä on vuosien 2000–2017 aikana yli kaksinkertaistunut noin 180 huumekuolemasta vuodessa yli 400 huumekuolemaan vuodessa (Tilastot). Huumeiden käyttö koskettaa siis yhä useampaa suomalaista ja samalla heidän lähipiiriään. Aihe koskettaa myös yhä useampaa isovanhempaa, koska nuorten huumeiden käyttö ja kokeilu ovat lisääntyneet; vuonna 2013 huumemyrkytykseen kuolleita 15–19-vuotiaita nuoria oli 2, mutta vuonna 2018 vastaava luku oli jo 20 (Jääskeläinen & Virtanen 2020: 23–30). Nuorten lisääntyneitä huumekuolemia selittää nuorten lisääntynyt huumeiden käyttö, nuorten syrjäytyminen sekä erilainen sekakäyttö. Myös huumeiden saatavuus on helpottunut erilaisten internet-palveluiden sekä ”pimeän verkon” kautta; nuoren ei tarvitse nähdä kovinkaan paljon vaivaa saadakseen huumeita. (Jääskeläinen & Virtanen 2020: 58.)

Läheiset ja perhe toimivat usein merkittävässä roolissa toipumisessa päihderiippuvuudesta. Samalla kuitenkin läheisiin itseensä päihteiden käyttö vaikuttaa vaikuttaen tällöin myös heidän mahdollisuuksiinsa tukea päihteiden – tässä huumeiden – käyttäjää toipumisessa. (McCann & Lubman 2018: 100–101.) Myös isovanhempien vastauksissa nousee esiin perheen ja läheisten roolin tärkeys autettaessa nuorta pois huumeiden parista; joskus se saattaa olla nuoren isovanhempi, joka ottaa auttajan roolin ja tukee muuta perhettä prosessissa.

Opinnäytetyön vastauksilla voimme tuottaa lisätietoa Irti Huumeista ry:lle ja samalla yhteiskunnallisesti siitä, kuinka lapsenlapsen huumeiden käyttö vaikuttaa isovanhempisiin. Minkälaista tietoa huumeista ja niiden käytön vaikutuksista vanhemmalle sukupolvelle olisi tarve tuottaa esimerkiksi seniorijärjestöissä ja sosiaali- ja terveystalveissa, ja minkälaisia psykoedukatiivisia malleja voitaisiin ottaa käyttöön isovanhempien kanssa tehtävässä läheistyössä. Koulutuksen ja tuen avulla voidaan tukea läheisten jaksamista ja samalla vähentää mahdollistavia toimintatapoja. Tällöin läheisen oma vointi kohenee. (Platter & Kelley 2012: 211.) Isovanhempien oman voinnin kohennemisella on niin ikään terveydellisiä vaikutuksia heille itselleen.

2 Irti Huumeista ry ja vertaisryhmät

Irti Huumeista ry on vuonna 1984 perustettu valtakunnallinen, ehkäisevää päihdetyötä tekevä järjestö. Järjestön toimintana ovat vertaisryhmät ja ammattitukipalvelut niin huumeiden käyttäjille kuin heidän läheisilleenkin. Toiminnan tarkoituksena on ennen kaikkea huumeiden käytön ennaltaehkäisy, huumeiden käyttäjien auttaminen käytön lopettamiseksi sekä käyttäjien läheisten tukeminen. Irti Huumeista ry toimii niin ikään huumehaittojen vähentämiseksi sekä huumeiden käyttäjien elämänlaadun edistämiseksi, ja haluaa tukea huumeita käyttävien ihmisarvoista elämää. Irti Huumeista ry tekee yhteiskunnallista rakenteellista vaikuttamistyötä osallistumalla ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä tekemällä aktiivista edunvalvontatyötä. (Irti Huumeista – Kiinni elämissä.)

Huumeita käyttävän läheisille Irti Huumeista ry järjestää erilaista toimintaa, esimerkiksi läheisten keskusteluryhmiä, läheisille suunnattuja iltoja, sekä eri läheisryhmille suunnattuja Facebookin suljettuja vertaisryhmiä. Pandemia-aikana Irti Huumeista ry:n läheistyö on toiminut etämuotoisena. Läheistyötä koordinoivat Irti Huumeista ry:n läheistyön koordinaattorit yhteistyössä vapaaehtoisten ohjaajien kanssa ja läheisryhmiä toimii yhteensä

20 paikkakunnalla Suomessa. Isovanhemmille on oma suljettu Facebook-ryhmänsä ja isovanhemmat voivat osallistua läheisten keskusteluryhmiin. (Läheisille.)

Irti Huumeista ry:n läheistyössä on noussut esiin tarve isovanhemmat erityisesti huomioidulle työlle. Isovanhemmat saattavat tietämättään toimia esimerkiksi rahoittajan roolissa huumeita käyttävälle nuorelle tai heiltä saatetaan varastaa esineitä ja omaisuutta huumeiden käytön rahoittamiseksi. Perheenjäsenet, myös isovanhemmat, saattavat olla velkojien uhkailun kohteena, tai vähintään kärsiä ja pelätä toisten perheenjäsenten hengen puolesta. Huumeiden käyttö ilmiönä ja perheessä myös repii usein perheitä hajalle, kun perheenjäsenillä saattaa olla eriävät näkemykset siitä, kuinka käyttävää läheistä – tässä opinnäytetyössä nuorta – tulisi tukea ja kohdella. Vanhemmalla sukupolvella voi olla niin ikään vääristynyt käsitys huumeiden käytön maailmasta ja huumeriippuvuudesta riippuvuussairautena. Isovanhempien ajatuksia ja mielipiteitä kartoittavan opinnäytetyön on mahdollista tarjota Irti Huumeista ry:lle taustaorganisaationa uusia avauksia ja lähestymistapoja isovanhempierityiseen läheistyöhön.

3 Isovanhemmuus, nuorten huumeiden käyttö ja sen vaikutus läheisiin

Esittelemme aiemman tutkimuksen pohjalta isovanhempien roolia ja merkitystä lapsiperheille yleisesti, nuorten huumeiden käyttöä Suomessa ja käytön muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Kartoitimme myös jo olemassa olevaa tietoa päihteiden ja tässä erityisesti huumeiden käytön vaikutuksista huumeita käyttävän läheisiin.

3.1 Isovanhemmuus

Väestöliiton (2020) mukaan Suomessa keski-ikä isovanhemmaksi tuloon on 56 vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että isovanhemmaksi tullaan ennen eläkeikää. Väestöliiton Perhebarometrin mukaan suomalaiset perheet ovat muuttuneet eivätkä suomalaiset enää välttämättä ajattele, että isovanhemmat kuuluisivat osaksi perhettä (Paajanen 2007: 9–12). Perhebarometrin kyselyssä selviää, että omiin isovanhempiin oltiin yhteydessä joko kuukausittain tai muutaman kerran vuodessa. Osittain tätä selittää se, että isovanhemmat eivät enää asu lähellä; lapset ovat muuttaneet aikanaan pois lapsuudenkodista toiselle paikkakunnalle. (Paajanen 2007: 54.)

Isovanhempia tarkastellaan usein stereotyyppisesti avuliaina ja aina halukkaina sekä kykenevinä auttamaan lapsiperheitä. Isovanhempien tarjoama lastenhoitoapu vaikuttaa

isovanhempien hyvinvointiin eri tavalla; ovatko he itse tarjonneet apua vai onko heiltä kysytty apua. (McGarrigle & Timonen & Layte 2018.) Osa isovanhemmista tarjoaa apuaan, koska kokee sen pakolliseksi, vaikka ei itse kokisi minkäänlaista halua auttaa. Avun tarjoamiseen liittyy vahvasti myös sosioekonominen asema ja fyysinen hyvinvointi. Paremmassa asemassa olevat isovanhemmat tarjoavat useammin ja herkemmin apuaan. (McGarrigle ym. 2018.)

Väestöntutkimuslaitos ja Helsingin yliopisto ovat tutkineet sukupolvien välistä auttamista Suomessa vuosina 2007 ja 2012. Tutkimuksesta selviää, että suurin osa isovanhemmista antaa jonkinlaista apua lapsenlapsilleen, 70 % antoi lastenhoitoapua ja 40 % antoi rahallista tukea. Tutkimuksesta selviää myös, että auttaminen on vastavuoroista sukupolvien välillä; n. 50 % antoi ja sai käytännön apua. (Väestöliitto 2020.)

Isovanhemman rooli on muuttunut vuosien saatossa. Aikaisemmin lapset eivät välttämättä tavanneet isovanhempiaan ja nykyään isovanhempia saattaa olla monessa polvessa. Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde muuttuu elinkaaren aikana, koska lapsenlapsen ikä ja elämänvaihe vaikuttaa suhteeseen isovanhemman kanssa. Myös isovanhempien suhde lapsenlapsiin muuttuu elinkaaren aikana. Joskus isovanhempi voi itse elää elämässään sellaista aikaa, että isovanhemmuus ei siihen sovi ja se voi aiheuttaa isovanhemmassa kriisin. (Rosenqvist 2019: 4–11.)

Isovanhemmista usein isoäiti on aktiivisempi auttamaan lastenlasten kanssa. Tätä kutsutaan ns. isoäitihypoteesiksi, jolloin vaihdevuosien jälkeen nainen voi lisätä naiskelpoisuuttaan huolehtimalla lapsistaan ja lapsenlapsistaan. Usein auttaminen kulkee äiti-tytär-linjassa eli äitien äidit ovat aktiivisemmin mukana lastenlapsiensa elämässä. (Danielsbacka & Hämäläinen & Tanskanen 2009a: 376–377.) Isovanhemmuuteen vaikuttaa suhde omiin lapsiin ja välimatka. Myös lastenlasten lukumäärä ja syntymäjärjestys vaikuttaa isovanhempien ja lastenlasten suhteeseen. (Danielsbacka & Hämäläinen & Tanskanen 2009b: 225–226.)

Isovanhemmuus tuo hyvinvointia niin lapsenlapsille kuin myös isovanhemmille itselleen. Tutkimusten mukaan isovanhempiana olo ja lapsenlapsista huolehtiminen lisää isovanhempien elinikää. Lastenlasten hoitaminen lisää mm. fyysistä aktiivisuutta sekä kognitiivista valmiutta. Isovanhempana oleminen tuottaa positiivisia tunteita ja näin ollen vähentää riskiä sairastua esimerkiksi masennukseen. (Danielsbacka & Tanskanen & Coall & Jokela 2019: 195–197.) Halusimme tuoda esiin isovanhemmuuden teoriaa, sitä kuinka

isovanhemmuus on muuttunut ja mitä isovanhemmuus parhaimmillaan voi antaa isovanhemmille itselleen. Kyselyymme vastanneet isovanhemmat eivät tällä hetkellä pääse kokemaan ns. ”normaalaa isovanhemmuutta”. Heidän isovanhemmuuttaan varjostaa lapsenlapsen huumeiden käyttö ja siitä aiheutunut huoli ja stressi.

3.2 Addiktiot ja nuorten huumeiden käyttö

Kun lapsenlapsi on huumeiden ongelmakäyttäjä, tarkoittaa se, että hän on addiktoitunut huumeisiin. Addiktiosta puhutaan silloin, kun ihmiselle kehittyy haitallinen ja pakonomainen halu toteuttaa jotain käyttäytymismallia. Haitallinen riippuvuus voi kehittyä melkein mihin tahansa aineeseen tai toimintoon. (Lappalainen-Lehto & Romu & Taskinen 2007: 18.) Riippuvuuksien selitysmallit on perinteisesti jaoteltu joko biologisiin ja fysiologisiin, psykologisiin ja psykiatrisiin, sosiaalisiin, tai henkisiin ja hengellisiin ja sielullisiin syytekijöihin. Viime vuosina panostuksia on tehty erityisesti lääketieteelliseen tutkimukseen ja etsitty riippuvuuksiin selitystä neurobiologian ja aivotutkimuksen avulla. Neurobiologisen näkemyksen mukaan riippuvuus onkin hermostollisen järjestelmän sairaus, joka on yhteydessä muihin biologisiin järjestelmiin sekä käyttäytymis- ja ympäristötekijöihin. (Lappalainen-Lehto ym. 2007: 19.)

Fyysistä riippuvuutta ja vieroitusoireiden pelkoa pidetään usein syynä riippuvuuskäyttämisen jatkumiseen eikä riippuvainen henkilö pysty hallitsemaan huumaavan aineen käyttöä, vaikka sillä olisikin negatiivisia vaikutuksia hänen terveyteensä ja hyvinvointiinsa. Geenitutkimuksessa on myös löydetty useita riippuvuudelle altistavia geenejä, mutta kaikki näiden geenien haltijat eivät tule riippuvaisiksi ja toisaalta kaikilla riippuvaisilla ei ole näitä geenejä, joten perimä voi toimia vain osaselittäjänä riippuvuudelle. (Lappalainen-Lehto ym. 2007: 19.) Tautiluokitus ICD-10 määrittelee päihderiippuvuuden niin, että ”päihdeeseen on syntynyt niin suuri tarve, että sen käyttö tai hankkiminen on keskeisellä paikalla elämässä. Tietyn vaikutuksen saamiseksi saatetaan tarvita suurempaa päihdeannosta kuin aiemmin, päihdekäytön väliaikainen lopettaminen saattaa johtaa vieroitusoireisiin, ja päihdekäyttö jatkuu, vaikka siitä on jo aiheutunut selkeää haittaa terveydelle tai muulle elämälle.” (F10-19.2 Päihderiippuvuus.)

Rauno Mäkelän (2013: 120–121) mukaan addiktiota on perinteisesti selitetty kahdella eri selitysmallilla: vanhemmalla pahemallilla sekä uudemmalla sairausmallilla. Yhteistä mallille on ihmisen autonomia ja päätöksentekokyky. ”Addiktoivat aineet kaappaavat aivo-

jen palkitsemisjärjestelmän ja alentavat ihmisen autonomista halua ja kykyä tehdä järkeviä päätöksiä. Hoidon tavoitteena on yhteistyössä potilaan kanssa palauttaa potilas autonomiseksi ja normaalin ihmisarvon omaavaksi kansalaiseksi.” (Mäkelä 2013: 119–121.) Ilmo Häkkinen (2013: 27–28) taasen käsittää addiktiolla koukkua, johon jääminen vaikuttaa käyttäjässään neliosaisesti: 1. syntyy sairas riippuvuus, 2. elämä alkaa kapeutua ja vääristyä, 3. yksi asia nousee tunteenomaisesti jalustalle ja palvonnankohteeksi, ja 4. muodostuu elämänpetosta ja valheellista selittelyä ja puolustelua. Päihderiippuvuus ei kuitenkaan ilmene yksittäisenä ja irrallisena ongelmana, vaan päihderiippuvuus kytkeytyy monimuotoiseen ja -syiseen päihde-elämään taustoineen, kulttuureineen ja historioineen. Lisäksi jokaisen yksilön ja perheen kohdalla ovat vielä heidän omat erityispiirteensä. (Häkkinen 2013: 27–28.)

Petri Kylmänen (2005) kirjoittaa kirjassaan erityisesti nuorten päihteidenkäytön riskitekijöistä. Nuoren päihteillä oireilua edeltää monesti jokin elämänmuutos tai tapahtumaketju kuten koulun vaihto, vanhempien ero, perheväkivaltaa tai koulukiusaamista, uusioperheen muodostuminen tai seurustelusuhteen päättyminen. Nuoren päihteidenkäyttöön voivat vaikuttaa myös perheen päihdemyrönteinen ilmapiiri tai päihteitä käyttävät ystävät. (Kylmänen 2005: 14–15.) Päihteidenkäytön aloittamisen riskiä ennakoivat varhainen ja pitkäaikainen häiriökäyttäytyminen kuten huono koulumenestys ja kielteinen suhtautuminen koulunkäyntiin. Joillakin nuorilla voi olla perinnöllinen alttius päihteidenkäyttöön ja herkkyys päihteiden vaikutuksille. (Kylmänen 2005: 14–15.) Nuorten päihteidenkäytön erityispiirteitä Kylmäsen (2005: 41) mukaan ovat sosiaalinen paine ja riippuvuus. Häkkinen (2013: 28) kirjoittaa päihteidenkäytöltä suojaavina tekijöinä toimivan nuorilla kaikki kokonaisvaltainen, tunneilmaisua, vuorovaikutusta ja itsenäisiä valintoja korostava toiminta. Lisäksi se, että nuorella on monipuolisesti harrastuksia ja mielenkiinnon kohteita, voi auttaa ja suojata nuorta (Häkkinen 2013: 28).

Salasuo ja Rantala (2004: 150) jakavat huumeiden käytön käyttökulttuurien ja -tapojen perusteella 1) kokeilukäyttöön, 2) viihdekäyttöön ja 3) ongelmakäyttöön. Viihdekäytön ja ongelmakäytön väliin jäävä alue ei ole tarkkarajainen ja käyttäjä saattaa vaihdella eri käyttömuotojen välillä myös omien elämänjaksojensa mukaan tai lopettaa käytön kokonaan. (Salasuo & Rantala 2004: 150.) Suurin osa huumeidenkäytöstä on kokeilua ja Suomessa kokeilijoiden määrä on ollut perinteisesti kaikista huumeidenkäyttäjistä n. 80 %. Kokeilun syyksi on kerrottu uteliaisuus, pyrkimys päihtymykseen, kertomukset aineiden miellyttävistä vaikutuksista ja käyttö ystäväpiirissä. Pieni osa kokeilijoista jatkaa kokeilun jälkeen satunnaiskäyttäjäksi tai vakiintuneeksi käyttäjäksi. (Salasuo & Rantala

2004: 150–151.) Ongelmakäytön olennainen piirre on psyykkisten ja fyysisten haittojen lisäksi huumeiden aiheuttama riippuvuus. Käyttäjän tärkeimmäksi päämääräksi muodostuu tällöin aineen jatkuva saatavuus ja vierotusoireiden välttäminen. (Salasuo & Rantala 2004: 152.)

3.3 Huumeet Suomessa

Irti Huumeista ry:n sivuilta löytyvät tilastotiedot auttavat havainnollistamaan, kuinka paljon nuoret Suomessa käyttävät huumeita ja kuinka paljon huumeiden käyttö on lisääntynyt. Yhä useampi suomalaisista on kokeillut tai käyttänyt huumeita satunnaisesti. Yleisin kokeiltu huume on kannabis. Huumekuolemat ovat yleistyneet vuodesta 2000; huumeisiin kuoli vuonna 2000 noin 100 ihmistä ja vuonna 2017 huumeisiin kuoli yli 400 ihmistä. (Karjalainen & Hakkarainen & Salasuo 2019: 1–5.) Toistaiseksi yleisin kuolinsyy 40-vuotiailla miehillä on huumeet (Tilastot). Huumeiden käyttö on yleistynyt vuosina 2014–2018 nuorten aikuisten (25–35-vuotiaat) sekä nuorison (15–24-vuotiaat) keskuudessa (Karjalainen ym. 2019: 1–5).

Päihdehuollon huumeasiakkaiden yleisin ongelmapäihde on ollut vuodesta 2000 asti erilaiset opioidit (Karjalainen ym. 2019: 1–5). Huumeilla tarkoitetaan muun muassa kannabista (hasista ja marihuanaa), amfetamiinia, metamfetamiinia, heroiniä, kokaiinia, crackia, LSD:tä, ekstaasia, GHB:tä (gammaa) tai GBL:ää (lakkaa), MDPV:tä, alfa-PVP:tä tai muita synteettisiä katinoneja, synteettisiä kannabinoideja, ja huumaavia sieniä. Myös buprenorfiini (Subutex®, Suboxone®, Temgesic®) ja metadoni muutoin kuin korvaushoidossa, sekä muut ei-lääkinnällisesti käytetyt opioidit esim. tramadoli, fentanyyli, kodeiini, oksikodoni ja morfiini lasketaan huumeisiin. (Karjalainen ym. 2019: 1–5.)

Valtiotieteen tohtori Jussi Perälä on tutkinut Helsingin huumeiden käyttäjien elämää seuraamalla huumeiden käyttäjiä heidän omissa piireissään. Perälä (2013) kuvaa väitöskirjassaan tarkasti huumeiden käyttäjien arkea ja elämää; hän pääsi mukaan ”sisäpiireihin” useiksi vuosiksi, eivätkä huumeiden käyttäjät tienneet hänen olevan tutkija. Vain yksi tiesi asiasta ja hän oli Perälän luottohenkilö. Perälä kuvaa, kuinka huumeita ostetaan ja miten niitä käytetään. Yleisin huume on kannabis, jota käytetään selvästi eniten. Kannabiksen jälkeen toiseksi yleisin huume on amfetamiini ja sitä muistuttavat tutkimuskemikaalit eli muuntohuumeet. Amfetamiinia muistuttavat muuntohuumeet alkoivat yleistymään 2000-luvun lopulla. Lääkeaine Subutexin ongelmakäyttö on Suomessa ja Helsingissä yleisempää kuin missään muussa Euroopan maassa. (Perälä 2013: 21–33.)

Perälän (2013) kirjoituksesta saamme hyvän kokonaiskuvan siitä, millaista huumeiden käyttäjien maailma on ja kuinka raadollista se voi olla. Huumeiden käyttäjien elämään kuuluu paljon muutakin kuin pelkkä huumeiden käyttäminen; huumeita myydään, niitä ostetaan ja niitä myydään velaksi. Huumeikauppa eli ”säätö” vaatii tarkkaa suunnittelua ja huomaamatonta toimintaa. (Perälä 2013: 45–51.) Huumeiden käyttäjät Helsingissä ovat hyvin tietoisia poliisien toimista ja koittavat hämätä poliisia esimerkiksi käyttämällä salakieltä huumekauppojen yhteydessä. Huumeipiireissä väkivalta on arkipäivää ja väkivallan uhalla saadaan velkoja kerättyä. Monet huumeiden käyttäjät ovat moniongelmaisia ja saattavat jopa nauttia väkivallasta. Osa huumeiden käyttäjistä on tottunut jo lapsuudessa väkivaltaan ja se tulee heiltä luonnostaan. Raakaa väkivaltaa ja tappamista tapahtuu harvoin ja usein uhkailut jäävät vain puheen tasolle. (Perälä 2013: 120–132.) Näitä samoja teemoja isovanhemmat käsittelivät myös vastauksissaan; huumemaailman väkivaltaisuutta ja epävarmuutta sekä huolta siitä, mitä omalle lapsenlapselle voi tapahtua.

Perälä toteaa kirjan lopuksi, että huumeiden käytön pariin ajautuvat yhä enemmän syrjäytyneet nuoret ja vähän vanhemmatkin, eikä asialle ole (tai ole halua) tehtävissä juuri mitään. Vankilaan joutuneet huumeiden käyttäjät vapautuvat samaan tilanteeseen mistä vankilaan joutuivat ilman minkäänlaista tukea aloittaa uutta elämää, jolloin kierre on valmis. (Perälä 2013: 201–211.)

3.4 Huumeiden käytön vaikutukset läheisiin

Orfordin ym. (2005) tutkimus osoittaa, kuinka paljon ja monin eri tavoin läheisen huumeiden käyttö vaikuttaa perheenjäseniin. Orford ym. (2005: 95–96) ovat tarkastelleet päihitteiden käytön vaikutuksia käyttäjän läheisiin ja jaotelleet vaikutukset neljään eri osa-alueeseen, joita ovat *stressi, huoli läheisestä, koti ja perhe-elämä ovat uhattuina läheisen käytöksen johdosta, ja venymisen ja koetuksen merkit perheenjäsenissä*.

Perheenjäsenten suhde päihitteitä käyttävään läheiseen on muuttunut epämiellyttäväksi, aggressiiviseksi ja joskus jopa fyysisesti väkivaltaiseksi. Perheenjäsenillä on konflikteja rahan ja omaisuuden suhteen ja epävarma olo läheisen mielentilasta ja käytöksestä mm. missä hän on ja milloin tulee kotiin. (Orford ym. 2005: 96, 99, 101.) Huoli käyttävästä läheisestä jakautuu huoleen usean eri osa-alueen suhteen. Huolta on läheisen fyysisestä terveydestä; läheisen itsestään huolehtimisesta ja erilaisista laiminlyönneistä;

psykkisestä terveydestä; läheisen koulu-, työ- ja urheilusuoritusten romahtamisesta; taloudellisesta tilanteesta; päihteiden käytön tahdista, määrästä ja muodosta; sekä huoli seurasta, jossa käytävä läheinen liikkuu. (Orford ym. 2005: 104–105.)

Koti ja perhe-elämä ovat uhattuina läheisen käytöksestä johtuen muun muassa siten, että käyttävän läheisen elämä vaikuttaa koko perheen taloudelliseen tilanteeseen usein heikentävästi. Vaikutus on myös muihin perheenjäseniin ja yleistunnelmaan kotona ja perheessä; etenkin nostetaan esiin huoli lapsista ja nuoremmista sisaruksista perheessä. (Orford ym. 2005: 106–109.) Läheisen päihteiden käyttö aiheuttaa tyypillisesti kitkaa esimerkiksi päihteitä käyttävän lapsen vanhemmissa heidän erilaisessa suhtautumistavassaan tilanteeseen. Erityisen merkityksellisenä pidetään myös vaikutusta käyttäjän lapsiin ja heidän hyvinvointiinsa; ovatko pienet lapset alttiita väkivallalle tai heitteillejätölle; yleinen vaikutus lasten normaaliin kasvuun ja kehitykseen; pelko, että ketjussa malli etenee eteenpäin lapsille, ja onko lasten yleinen turvallisuus kyseenalaistettuna. (Orford ym. 2005: 107.)

Fyysinen turvallisuus perheessä on uhattuna, toisin sanoen fyysinen tila ja sen eheys. Epämieluisimpana pidetään vieraiden juomis- ja huumeporukoiden oleilua ja päihteiden käyttöä omassa kodissa. Koti- ja perhe-elämän uhattuna oloa ovat myös lukuisat epämiellyttävät kontaktit poliisin kanssa. Niin ikään ns. ”normaalin” sosiaalisen elämän ylläpitäminen on vaikeaa tai se koetaan rajoitetuksi. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi elokuvissa tai teatterissa käyntiä, perheretkiä omalla asuinalueella, juhlien järjestämistä tai juhliin menemistä, tai ylipäätään kenenkään vieraan ihmisen kutsumista omaan kotiin. (Orford ym. 2005: 108–109.)

Venymisen ja koetuksen merkit perheenjäsenissä näkyvät käyttäjän läheisenä elämisen ja olemisen vaikeina tunnetiloina. Näitä ovat ahdistus ja huolestuneisuus, avuttomuus ja epätoivo, masentuneisuus ja huonot fiilikset, syyllisyys ja ei-arvostettuna olo, vihaisuus, kaunaisuus ja suuttumus, pelokkuus, ja yksinäisyyden tunne. (Orford ym. 2005: 111–112.) Brasilialaistutkimuksessa perheenjäsenillä esiin nousseita tunteita olivat sääli, voimattomuus, suru, raivo, viha, häpeä, syyllisyys, aggression pelko, nöyryytyksen tunne ja toivottomuus (Horta & Daspett & Egito & Macedo 2016: 964).

Perheenjäsenten oma sosiaalinen elämä ja työelämä voivat vaikeutua elämisestä käyttäjän läheisenä, heille voi tulla fyysisen sairauden tunnetta ja sairastumista, heidän oma-

kuvansa ja itsetuntonsa voivat romuttua, ja he voivat kokea itsesyytöksiä perheen tilanteesta. Fyysisenä oireiluna on kuvattu vaikutuksia perheenjäsenen nukkumiseen, syömiseen, lääkkeiden ja päihteiden käyttöön, vaikutusta fyysisiin oireisiin muutoin sekä perheenjäsenen yleiseen terveydelliseen tilaan. (Orford ym. 2005: 112–114.) Päihdeongelmaisten läheiset käyttävät muuta väestöä enemmän terveydenhuollon palveluita ja heillä on todettu enemmän niin somaattisia kuin psyykkisiäkin terveysongelmia verrattuna joltain kroonista sairautta sairastavan henkilön perheenjäseniin. Näin ollen myös päihdeongelmaisten henkilöiden perheenjäsenten hoitokustannukset ovat yhteiskunnallisesti korkeammat. (Itäpuisto & Selin 2013: 139–140.)

3.4.1 Huumeiden käytön vaikutukset vanhempiin ja sisaruksiin

Erityisesti vanhempien näkökulmaa ja kokemusta tilanteessa, jossa huumeita käyttää perheen nuori tai nuori aikuinen ovat tutkineet Jackson, Usher ja O'Brien (2007). Heidän tutkimuksensa osoittaa, että huumeita käyttävä nuori saa aikaan perheessä murtumista ja hajaannusta, käyttö vaikuttaa syvästi perheen toimintakykyyn ja kaikkiin perhe-elämän osa-alueisiin sekä kaikkiin muihin perheenjäseniin. Vanhemmat kokivat nuoren huumeiden käyttäjän vanhempana olon monimutkaisena, vaativana, lamaannuttavana ja hyvin stressaavana kokemuksena. (Jackson & Usher & O'Brien 2007: 323.)

Se, kuinka huumeita käyttävä perheenjäsen haavoittaa koko perheen kokonaisuutta, oli jaettavissa viiteen eri teemaan: petoksiin ja luottamuksen loppumiseen; oli hyväksikäyttöä, uhkailua ja väkivaltaa; sisarusten tuntemaa vihaa ja kaunaisuutta; eristäytyneisyyttä ja nöyryytystä; ja syyllisyyden tunteita (Jackson ym. 2007: 323–324). Vanhemmat nostivat vastauksissaan esiin mm. sen, kuinka ristiriitaisina he kokivat pyrkimyksen tukea ja auttaa huumeita käyttävää lastaan ja toisaalta velvollisuuden taata turvallinen kasvuympäristö tämän nuoremmille sisaruksille. Vanhemmat saattoivat kokea myös, etteivät heidän kaikki lastenlapsensa saaneet yhtä lailla huomiota, jos he olivat päätyneet sijaisvanhemmiksi huumeita käyttävän lapsensa lapselle. (Jackson ym. 2007: 326–327.) Vanhemmat kokivat, että heidän kasvatustaan tai reagoititapojaan tilanteessa saatettiin kritisoida suvun ja läheisten taholta, ja huumeiden käyttöön liittyvä rikollisuus varastamisen ja huumeiden myynnin muodossa oli omiaan lisäämään itse lain mukaan ja kuuliaisesti elävien vanhempien eristyneisyyttä toisista ihmisistä sekä olosuhteisiin liittyvää stressiä ja traumaa (Jackson ym. 2007: 327–328).

Kun perheessä on huumeita käyttävä lapsi, muuttuu perheen tilanne eräänlaiseksi tunnekaruselliksi, jossa käyttäjä ja huumeriippuvuuden maailma alkavat hallita koko perheen ilmapiiriä. Tällöin pelko, sääli, syyllisyys ja auttamisen halu muodostavat karusellin, jossa käyttäjän läheiset myös elävät. (Leskinen & Lassila & Kalamaa & Rytkölä 2003: 35.) Kun oma lapsi on hengenvaarassa, mitä huumeidenkäyttö usein tarkoittaa, tekevät vanhemmat helposti kaikkensa säästääkseen lapsensa hengen ja tällöin käyttävältä nuorelta saatetaan sietää käytöstä, jota ei muilta perheenjäseniltä hyväksyttäisi. Toinen vanhemmista saattaa olla enemmän käyttäjän puolella (usein äiti), syntyy symbioottinen suhde vanhemman ja päihteitä käyttävän nuoren välille, ja tällöin myös vanhempien välinen vanhempiaksi katkeaa ja perhe voi hajota. (Leskinen ym. 2003: 36.) Samankaltaista murtumista on mahdollista tapahtua myös isovanhempien välisessä suhteessa.

Päihteitä käyttävän sisaruksen vaikutus muihin sisaruksiin on vähän tutkittu aihe, mutta sitäkin tärkeämpi. Osa isovanhemmista sanoitti vastauksissaan juuri huolta liittyen huumeita käyttävän nuoren sisaruksiin ja heihin kohdistuvaan uhkaan. Tutkijanelikko Smith-Genthôs, Logue, Blakely ja Hendrick (2017: 129–131) toteavat tutkimuksessaan, että 95 % heidän tutkimukseensa vastanneista sisaruksista kertoo kokevansa haittaa sisaruksensa päihteiden käytöstä ja liki 30 % vastaajista oli saanut kannustusta vanhemmalta sisarukseltaan päihteiden käyttöön. Tämä vastaajaryhmä oli myös altistunut päihteille nuorempana ja usein kotonaan verrattuna verrokkiryhmään, jolla ei ollut päihteitä käyttävää sisarusta (Smith-Genthôs ym. 2017: 129–131). Tämä on tärkeää, sillä sosiaalisen siirtymän mukaan nuoren päihteiden käytön aloittamista ennakoivat ja lisäävät vanhemman sisaruksen ja/tai kaveripiirin päihteiden käyttö enemmän kuin esimerkiksi omien vanhempien päihteiden käyttö (Smith-Genthôs ym. 2017: 121).

Merkittävänä pidettiin myös sisaruksen menettämiseen liittyvää trauman ja menetyksen tunnetta; sisaruksen kokemusta siitä, että maailma ei olekaan välttämättä hyvántahtoinen, merkityksellinen ja turvallinen paikka elää ja olla; sekä kokemusta alentuneesta omanarvontunteesta ja vähemmästä sosiaalisesta tuesta omassa elämässä (Smith-Genthôs ym. 2017: 122, 124, 131). Sisarussuhteisiin liittyen Jacksonin ja kollegoiden tutkimuksessa (Jackson ym. 2007: 326–327) kuvataan sisarusten välistä välirikkoa, jopa fyysiseen väkivaltaan äityviä tilanteita, ja tilanteita, joissa päihteitä käyttävä sisarus on saattanut varastaa ja myydä toisen sisaruksen omaisuutta, tai uhkailla tämän omaa perhettä kuten vastasyntyntä vauvaa tai vaimoa. Sisaruksia on saattanut harmittaa myös se, jos omat vanhemmat päätyvät sijaisvanhemmiksi päihteitä käyttävän lapsen lapselle

ja näin heillä ei ole samalla tavoin iän tuomaa vapautta kasvatusvelvollisuudesta kuin toisilla isovanhemmilla (Jackson ym. 2007: 326).

3.4.2 Huumeiden käytön vaikutukset isovanhempiin

Huumeiden käytön vaikutuksista isovanhempiin ei ole juuri suomalaista tutkimusta. Yksi tutkimus on Mervi Ristaniemen pro gradu- tutkielma (2019), jossa hän on tutkinut isovanhempien kokemuksia aikuisen lapsen päihteiden käyttöön ja käytön vaikutuksista isovanhemmukseen. Ristaniemi haastatteli tutkielmassaan kuutta isovanhempaa. Jokainen oli eri elämäntilanteessa isovanhempi; osa oli eläkkeellä, osa vielä työelämässä ja osalla asui vielä nuorempia lapsia kotona. (Ristaniemi 2019: 46–48.) Tutkielmassaan Ristaniemi (2019: 57–61) selvitti, minkälaisia haittoja aikuisen lapsen päihteiden käyttö aiheutti isovanhempien elämään, minkälaisia selviytymiskeinoja isovanhemmat käyttivät ja miten aikuisen lapsen päihteiden käyttö vaikutti isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen.

Isovanhemmat kertoivat haastatteluissa aikuisen lapsen päihteiden käytön aiheuttavan fyysisiä oireita, unettomuutta, levottomuutta, ja osa isovanhemmista oli saanut paniikki-kohtauksia tilanteen takia, koska olivat niin ahdistuneita. Yksi isovanhempi kertoi painonoususta, koska oli syönyt helpottaakseen stressiään. Isovanhemmat kertoivat myös henkisestä kuormituksesta, joka oli kestänyt vuosikausia ja vaikuttanut näin ollen mm. keskittymiskykyyn ja muuhun jaksamiseen sekä työssä käymiseen. (Ristaniemi 2019: 59–62.) Ristaniemen (2019) tutkielmasta saamme hyvää osiittaa isovanhempien kokemuksista siitä, miten aikuisen lapsen huumeiden käyttö vaikuttaa heihin. Saimme omassa kyselyssämme hyvin samankaltaisia vastauksia ja samankaltaiset huolenaiheet koskettavat niin isovanhempia, joiden aikuinen lapsi käyttää päihteitä, kuin isovanhempia, joiden lapsenlapsi käyttää huumeita.

Ristaniemen haastattelemat isovanhemmat kertoivat myös tilanteen vaikutuksesta sosiaaliseen elämään. Isovanhemmat olivat saattaneet eristäytyä kotiinsa, eivätkä olleet niin aktiivisia kuin ennen ja osa isovanhemmista koki vaikeutta tutustua uusiin ihmisiin ja he pohtivat uskaltaako luottaa uuteen ihmiseen ja miten uusi ihminen suhtautuu päihteitä käyttävään lapseen. (Ristaniemi 2019: 59–62.)

3.4.3 Läheisten selviytymiskeinoja

Orford ym. (2005) kirjoittavat tilanteen kohtaamisesta ja toisaalta erilaisista reagoitikeinoista ("to face up to") suhteessa päihteitä käyttävään läheiseen. Nämä reagoitikeinot jaetaan neljään ryhmään: *voimattomuuden kokemus, tilanteen sietäminen ja kestäminen, yritys saada tilanne hallintaan, ja vetäytyminen ja itsenäisyyden saavuttaminen*. (Orford ym. 2005: 119–134.) Tilanteen sietämisessä toimintatapoja kuvaamaan käytetään sanoja toimimattomuus, hyväksyntä, uhrautuminen ja tuki. Myös uskonnollista lähestymistapaa nähdään olevan tässä reagoititavassa. (Orford ym. 2005: 121, 123.) Sietämisen reagoititapaa perheenjäsenten vastauksissa selitetään sillä, että toisaalta ei haluta tietää pahinta, ei haluta provosoida lisää päihteiden käyttöä, tai tunnetaan pelkoa, toivottomuutta tai sympatiaa läheistä kohtaan. Perheenjäsenet saattavat kuvata myös vastuuntuntoa ja velvollisuutta auttaa ja tukea läheistään. (Orford ym. 2005: 125.)

Aktiivisempänä toimintatapana on yritys saada tilanne hallintaan. Tässä reagoitimalissa perheenjäsen on aggressiivinen; haastava; puhuva ja kertova; kieltävä, rajoittava ja vastustava; kompromisseja tekevä; rajoja asettava; sekä toimii tavoilla, jotka suojelevat häntä itseään ja muuta perhettä. Kun koetetaan saada tilannetta hallintaan, perheenjäsen on emotionaalinen, assertiivinen, kontrolloiva ja toisaalta tukea antava päihteitä käyttävään läheistään kohtaan. (Orford ym. 2005: 127–128.) Äärimmäisinä esimerkkeinä yrityksestä saada tilanne hallintaan ovat perheenjäsenten suunnitelmat päihteitä käyttävän läheisensä tappamiseksi ja pyrkimys saada näin ongelmat ja tilanne loppumaan pysyvästi. Tätä ajattelua etenkin äitien taholta tuntui pohjustavan ajatus siitä, että kun on antanut toiselle elämän, on myös oikeus ottaa se pois. (Horta ym. 2016: 964, 966.)

Viimeisimpänä reagoitimalina Orford ym. (2005: 134) kuvaavat perheenjäsenen vetäytymistä ja oman itsenäisyyden saavuttamista. Tässä toimintatavassa keskeistä on itsenäisyyden saavuttaminen ja omaan vointiin keskittyminen; ei murehdi niinkään käyttävään läheistä vaan tekee, mitä itse haluaa; perheenjäsen aloittaa itse uusia aktiviteetteja; pääsee pakoon; selvittää oman elämänsä kuntoon; ja saa uuden ja paremman elämän itselleen sekä muille perheenjäsenille (Orford ym. 2005: 137). Usein toimivaa reagoititapaa etsitään yrityksen ja erehdyksen kautta. Useimmat perheenjäsenet ovat kokeneet kuitenkin, että aggressiivinen tilanteen kohtaaminen on kaikista huonoin tapa suhtautua päihteitä käyttävään läheiseen. (Orford ym. 2005: 139.) Mielenkiintoista olikin lähteä selvittämään, millä tavoin haastattelemamme isovanhemmat kohtaavat lapsenlapsen huumeiden käyttöä.

Horta ym. (2016: 966) toteavat tutkimuksessaan, että perheet ovat harvoin valmistautuneita niihin realiteetteihin, joihin päihteitä käyttävä läheinen perheen sysää, ja tämä vaikuttaa väistämättä perheeseen sen yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta. Perheet pyrkivät selviämään tilanteesta mm. pitämällä päihteitä käyttävä läheinen poissa sosiaalisista tilanteista esim. muun suvun kanssa, antamalla hänelle neuvoja ja ohjeita muuttaa tapansa ja luopua päihteistä, ottamalla etäisyyttä läheiseen ja suomalla näin itselleen hengähdystauon, sekä tukeutumalla hengellisyyteen ja uskuntoon avun lähteenä ja lohduttajana. Eristäytyminen ja käyttävän läheisen hylkääminen koettiin tutkimukseen osallistuneiden perheenjäsenten parissa kaikista raskaimpana tapana kohdata tilanne. (Horta ym. 2016: 965–966.)

Itse perheenjäsenten käytännön selviytymiskeinoista on australialainen tutkimuskakikko Terence McCann ja Dan Lubman (2018) todenneet tutkimusartikkelissaan näiden jakaantuvan kolmeen eri kategoriaan. Perheenjäsenet etsivät ajantasaista ja todennetua tietoa sekä päihdepalveluiden taholta että internetistä, he pyrkivät huolehtimaan omasta fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnistaan, ja he hakeutuvat niin virallisen kuin epävirallisenkin sosiaalisen tuen piiriin. (McCann & Lubman 2018: 103–106.) Perheenjäsenten mahdollisuus tavoittaa ajantasaista tietoa ja apua eri tahoilta todettiin hankalaksi etenkin maaseutumaisessa ympäristössä. Samoin perheenjäsenillä on vaikeuksia tavoittaa niin epävirallista kuin virallistakin sosiaalista tukea tilanteessa. (McCann & Lubman 2018: 107.)

Amanda Platter ja Michelle Kelley (2012: 208) ovat tutkineet lyhyen psykoedukaatioterapian ja ryhmämuotoisen tuen merkitystä perheenjäsenten erilaisten selviytymiskeinojen käytössä, ja erityisenä fokuksena on ollut päihteitä käyttävän läheisen toiminnan mahdollistaminen ja omat selviytymiskeinot. Lyhyellä ryhmämuotoisella psykoedukaatiolla saavutettiin selkeä väheneminen perheenjäsenten mahdollistavissa toimintatavoissa, ja koulutuksen ja toisten ryhmäläisten tuen muodostama yhdistelmä vaikutti merkityksellisimmältä tekijältä muutoksessa. Tutkimuksissa onkin todettu, että mahdollistavan toiminnan vähentymisen myötä perheenjäsenen oma vointi kohenee ja samalla läheisen päihteiden käyttö vähenee. Koulutuksen ja tuen avulla perheenjäsenet pystyivät paremmin harjoittamaan positiivista uudelleentulkintaa tilanteesta sekä siirtämään huomionsa pois läheisen päihteidenkäyttöön liittyvästä stressistä. (Platter & Kelley 2012: 210–211.)

Kun mietitään erityisesti isovanhempien selviytymiskeinoja, suurimmaksi voimavarakseen isovanhemmat kertovat Ristaniemen (2019: 71–74) tutkielmassa olevan lapset ja lapsenlapset; heidän vuokseen tekisi mitä vain. Muita selviytymiskeinoja ovat mm. veritaistukiryhmät, sukulaiset ja ystävät sekä oma työ. Isovanhemmat kuvaavat myös yhtenä tärkeänä selviytymiskeinona omia harrastuksia; liikuntaa, taidetta, kulttuuria, mitä vain. Silloin saa ajatukset päihteiden käyttäjän vanhemman roolista muualle. (Ristaniemi 2019: 71–74.)

4 Tutkimuskysymykset

Halusimme selvittää, minkälaisia kokemuksia isovanhemmukseen liittyy silloin, kun lapsenlapsi käyttää huumeita. Millä tavoin lapsenlapsen huumeiden käyttö vaikuttaa isovanhempiin ja mitä ajatuksia heillä tilanteesta on. Halusimme myös peilata haastatteluvastauksia taustateoriaan siitä, minkälaisia selviytymiskeinoja ja tilanteen kohtaamisen tapoja isovanhemmat ovat käyttäneet ja minkälaista tukea he ovat saaneet tai olisivat ehkä kaivanneet.

Kattokysymyksenä yksilöhaastatteluissa aikomuksenamme oli käyttää kysymystä ”Mitä Sinä haluaisit kertoa meille siitä, kun lapsenlapsi käyttää huumeita?”, josta keskustelun on mahdollista käynnistyä ja edetä. Kysymys oli muotoiltu sillä ajatuksella, että haastattelijoina johdattelisimme haastateltavaa mahdollisimman vähän. Kysymys jättää tällöin vapaan kentän haastateltavalle sanoittaa kokemuksiaan omin sanoin ja niillä painotuksilla, jotka hän kokee tärkeäksi.

5 Laadullinen haastattelu ja kyselylomake

Opinnäytetyön aineistona toimii 1 yksilöhaastattelu ja 12 kyselylomakevastausta. Tarkoituksenamme oli alun perin tehdä laadullinen, kokemukseen perustuva yksilöhaastattelu noin 4–5:lle huumeita käyttävän nuoren isovanhemmalle. Etsimme yksilöhaastateltavia Irti Huumeista ry:n läheisten Facebook-ryhmässä, haastattelupyynnöillä Suomen lukuisiin eri Nar-Anon-ryhmiin, kontaktoimalla paikallisia seniorikerhoja sekä pyynnöillä henkilökohtaisia kontaktikanavia pitkin. Prosessin kuluessa kävi ilmeiseksi, että aiheen tabuluonne vaikuttaa isovanhempien halukkuuteen tulla haastateltavaksi yksilöhaastatteluun. Löysimme kaiken kaikkiaan yhden yksilöhaastateltavan ja tämä laadullinen haastattelu toimii osana aineistoamme. Irti Huumeista ry:n yhteyshenkilön ehdotuksesta päätimmekin ottaa toiseksi tiedonkeruun muodoksi netissä julkaistavan kyselylomakkeen.

Kun tiedonkeruumme toteutui sekä laadullisena yksilöhaastatteluna että kyselylomakkeen kautta, kyseessä on aineistotriangulaatio (Vilka 2005: 54–55). Triangulaatio eli monimetodinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että tutkittaessa jotain kohdetta käytetään joko erilaisia tutkimusmetodeja, lähestymistapoja, tutkimusaineistoja tai tutkijoita. Monimetodisen lähestymistavan ensisijaisena tarkoituksena on lisätä tutkimuksen kattavuutta ja näin ollen lisätä myös tutkimuksen luotettavuutta. (Vilka 2005: 53–54.) Päätysesämme käyttämään myös kyselylomaketta (kts. Liite 1) tiedonkeruun välineenä, kysymme lomakkeella kysymyksiä samoista teemoista kuin mitä alkuperäiset tutkimuskysymykset olivat, mutta lomakkeen kysymykset oli vielä tarkemmin johdettu taustateoriasta, jotta niihin vastaaminen olisi vastaajalle itsenäisesti helpompaa.

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä. Laadullisessa tutkimuksessa aineistona voi olla esimerkiksi haastattelut, kyselyt tai havainnointi. Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus tavoittaa ihmisen omien kokemusten kuvaus koetusta todellisuudestaan. Kuvaukset sisältävät ihmiselle tärkeitä asioita, joita voidaan pitää merkityksellisinä. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää määritellä se mitä tutkitaan, kokemuksia vai käsityksiä; kokemukset ovat ihmisen omakohtaisia tulkintoja ja asioiden kokemista ja käsitykset taas esimerkiksi yhteisön perinteisiä ja tyypillisiä tapoja ajatella asioita. (Vilka 2015: 118–119.)

Laadullisessa tutkimusprosessissa korostuvat kolme näkökulmaa: konteksti, intentio ja prosessi. Kontekstin huomioon ottaminen vaatii tutkijalta kuvausta millaisiin yleisiin sosiaalisiin, kulttuurisiin tai ammatillisiin yhteyksiin asia tai ilmiö liittyy. Konteksti edellyttää toimintaympäristön kuvausta, tässä tutkimuksessa kuvaus Irti Huumeista ry:stä. Intention huomioon ottaminen tarkoittaa tutkittavan tarkkailua tutkimustilanteessa; millaisia motiiveja tai tarkoitusperiä tutkittavan ilmaisuun liittyy. Tutkittava saattaa esimerkiksi peitellä, suojella tai vääristellä asioita jonkin tarkoituksiperän takia, jolloin tutkittavan oman kokemuksen selvittäminen jää pimentoon. Prosessi tarkoittaa tutkimusaikataulua ja tutkimusmenetelmää. Tutkimusaikataulu vaikuttaa siihen, kuinka syväälle tutkijan on mahdollista päästä tutkittavaan asiaan. (Vilka 2015: 120–122.)

Laadullisessa tutkimuksessa lähdetään selvittämään tutkittavien omia kokemuksia ja käsityksiä ja tutkimuksessa on päädyttävä ymmärrettäviin tuloksiin tutkittavalle itselleen.

Laadullinen tutkimus sisältää monia eri toimintatapoja ja aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä ihmisen ja ihmisen elämän tutkimiseksi. Laadulliset tutkimukset koostuvat aiemmasta tiedosta aiheesta, empiirisestä aineistosta sekä tutkijan omista päätelmistä ja ajatuksista. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei ole ennakkohypoteeseja vaan analyysien tehtävänä on keksiä hypoteeseja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka 2009: 3–6.)

Halusimme laadullisen haastattelun keinoin tavoittaa isovanhemman omaa kokemusta ja ajatuksia lapsenlapsen huumeiden käytöstä ja sen vaikutuksista isovanhempaan hänen omin sanoin. Aineistonaamme käytetty laadullinen yksilöhaastattelu toteutui etänä, joten haastateltavan tarkkailu oli sikäli mahdotonta. Kuitenkin myös puhelimitse toteutettu haastattelu välitti vastaajan vilpittömän halun auttaa ja toisaalta tuoda huumeita käyttävän nuoren isovanhemman äänen kuulluksi.

Haastattelun pääkysymyksenä käytimme kysymystä ”Mitä Sinä haluaisit kertoa meille siitä, kun lapsenlapsi käyttää huumeita?”, ja apukysymyksinä haastattelussa käytimme kysymyksiä:

- Millaista on olla huumeidenkäyttäjän isovanhempi?
- Minkälainen on suhteenne lapsenlapsen, joka käyttää huumeita? Entä hänen vanhempiinsa?
- Minkälaista tukea Olette saanut ja minkälaista olisitte kaivannut? Mikä on auttanut tilanteessa?

Valitut haastattelukysymykset mahdollistivat hyvin vapaamuotoisen ja laadullisen keskustelun haastateltavan kanssa. Meidän oli mielestämme mahdollista tavoittaa isovanhemman omien kokemusten kuvaus omasta koetusta todellisuudestaan ja toisaalta päätyä ymmärrettäviin tuloksiin myös tutkittavalle itselleen.

5.2 Kyselylomake

Osa tiedonkeruuta päädyttiin suorittamaan kyselylomakkeella. Kyselylomake laadittiin Google Forms -alustalle ja se julkaistiin Irti Huumeista ry:n yhteyshenkilön toimesta Irti

Huumeista ry:n läheisten Facebook-ryhmässä lyhyen saatteen kera, samoin kuin muutamassa sosiaalialan Facebook-ryhmässä opinnäytetyön tekijöiden toimesta. Lomake oli täytettävissä Google Forms -alustalla kolmen viikon ajan, jossa ajassa saimme 12 vastausta lomakkeelle. Lomake täytettiin nimettömänä ja kysymykset olivat muodoltaan avoimia kysymyksiä. Kysymystenasettelu nojasi vahvasti taustateoriaan ja kysymykset pyrittiin pitämään mahdollisimman helppoina ja yksinkertaisina vastata. Saatteessa kerrottiin, että kysymyksiin voi vastata niin laajasti tai suppeasti kuin vastaaja haluaa ja että kyselyyn vastataan nimettömästi.

Kyselylomakkeissa yleisesti sijoitetaan kaikki vastattavat kysymykset yhteen, kaikille vastaajille samanlaiseen lomakkeeseen, johon myös vastaukset kirjoitetaan. Tulosten käsittelyssä kaikille vastaajille annetaan sama painoarvo. (Virtuaaliyliopisto.) Kysely on standardoitu eli vakioitu, mikä tarkoittaa sitä, että kaikilta vastaajilta kysytään sama asia sisältö täsmälleen samalla tavalla (Vilkkä 2005: 73). Kyselylomakkeet myös täytetään anonymisti. Kyselylomakkeen etuna on se, että isovanhemmat saavat ajan kanssa ja omassa rauhassa täyttää lomakkeen ja käyttää aikaa vastaustensa pohdintaan. Haasteena on taasen se, että lomakkeen kysymykset on tärkeä laatia sillä tavoin, että ne ovat mahdollisimman selkeitä, yksinkertaisia ja ymmärrettävissä ennakoidulla tavoin. Kysymykset eivät tällöin saa siis olla monimutkaisia eivätkä monitulkintaisia, etenkin kun kyseessä ovat avoimet kysymykset. Kysymyslomake on myös tärkeä testata testihenkilöiden avulla etukäteen, jotta mahdolliset epäselvät kysymyksenasettelut selviävät ennen varsinaista tutkimusta ja kysymyksiä on vielä mahdollista muokata. (Virtuaaliyliopisto.)

Kyselylomakkeille on tärkeää saada hyvä vastausprosentti. Vastaamiseen innostamiseen auttaa se, että aihe on vastaajalle luonnostaan tärkeä tai kiinnostava. Lomakkeen alussa tai kyselyn saatekirjeessä on hyvä positiivisesti motivoida vastaajaa ja korostaa tutkimuksen tärkeyttä ja sitä, kuinka kyseistä tietoa ei ole mahdollista saada muutoin. (Virtuaaliyliopisto.) Vilkkä (2005: 152–153) nostaa olennaisina seikkoina esiin kyselylomakkeen sekä saatekirjeen visuaalisen ilmeen, saatteen sisällön, ja kyselylomakkeen laajuuden ja kielen. Tavoitteena oli täten luoda kyselylomake, joka on innostava ja selkeä, jossa käytetty kieli ja lauseet ovat yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä, ja kysymysten määrä on vastaajalle kohtuullinen. Kyselylomakkeessamme oli lopulta yhteensä kymmenen avointa kysymystä ja Google Forms -alusta oli sekä moderni että helppokäyttöinen.

5.3 Eettiset kysymykset

Haastateltavalle kerrottiin hänestä raportoitavan nimettömästi samoin kuin kyselylomakkeeseen vastattiin ilman nimitietoja. Kyselylomakkeessa ei kysytty taustatietoina isovanhemman sukupuolta tai ikää, vaikka jotkut vastaajista sen oma-aloitteisesti kertoivatkin. Näitä taustatietoja ei raportoitu opinnäytetyön tuloksiin. Vastaajien yhteystietoja ei kirjattu tietokoneelle vaan paperille, ja haastateltavalle kerrottiin, että haastattelut voidaan suorittaa joko puhelimella tai etäyhteyksin näin erityisaikana.

Melko varhaisessa vaiheessa opinnäytetyön prosessiamme ja tiedonhankintaa kävi selväksi, kuinka tabu aihe lapsenlapsen huumeiden käyttö on. Meillä oli suuria haasteita löytää haastateltavia laadulliseen yksilohaastatteluun. Joko asiaan suhtauduttiin siten, ettei siitä haluttu ollenkaan puhua, tai sitten isovanhemmat eivät olleet edes tietoisia nuoren huumeiden käytöstä vaan heitä oli pyritty suojelemaan asialta. Lopulta totesimme anonyymien kyselylomakkeen olevan seuraavaksi paras vaihtoehto tiedonkeruuseen kohdallamme. Lomake oli silloin mahdollista täyttää omalla ajalla ja kaikessa rauhassa.

Kaksi isovanhemmista toi vastauksissaan esiin kiitollisuuden aiheen valinnasta ja tarpeellisuudesta, ja tärkeydestä nostaa asia yhteiskunnalliseen keskusteluun. Yksi vastaajista kertoi, että saadessaan kertoa meille kokemuksistaan hän koki sen olevan eräänlaista terapiaa hänelle. Aiheesta puhuminen voi siis olla voimaannuttavaa vastaajille, mutta samalla raskasta. Menneisiin tapahtumiin palaaminen voi nostaa tunteet jälleen pintaan.

Opinnäytetyötä varten haettiin tutkimuslupa Irti Huumeista ry:ltä ja tutkimusluvan allekirjoitti järjestön toiminnanjohtaja. Opinnäytetyö ei saanut rahoitusta ulkopuolelta.

6 Isovanhempien kokemukset

Niin laadullisen haastattelun kuin kyselylomakkeenkin vastaukset olivat johdettavissa karkeasti eri kategorioihin, jotka ovat yhteneväisiä Orfordin ym. (2005) teoriassaan kuvaamiin päihteiden käytön vaikutuksiin päihteitä käyttävän läheiseen. Vastaukset kertovat ensinnäkin huumeiden käytön vaikutuksista isovanhempaan itseensä ja toisaalta heidän suhteestaan huumeita käyttävään nuoreen sekä mahdollisista nuoreen liittyvistä huolista ja tämän häiriökäyttäytymisestä. Lisäksi isovanhemmat kuvaavat suhtautumis-

taan ja reagoititapaansa nuoren huumeiden käyttöön, ja kertovat suhteista ja/tai mahdollisesta hajaannuksesta perheen ja suvun sisällä. Isovanhemmilta oli myös kysytty heidän saamastaan tuesta ja avusta ja moni vastauksista sivusi tätä kysymystä eri tavoin.

6.1 Isovanhempien oma vointi ja fyysiset oireet

”Ei mukavalta tunnu kun ei ole keinoja millä auttaisi niin ihanaa poikaa kun hän on.” K7

Isovanhempien vastauksissa korostuu lapsenlapsen huumeiden käytöstä johtuva huoli, tuska ja suru. Huoli lapsenlapsen huumeiden käytöstä aiheuttaa suurimmassa osassa isovanhempia surua; kymmenen vastaajaa kahdestatoista kuvaa käytöstä aiheutuneen surua ja ahdistusta. Kolme vastaajaa kertoo olevansa surullisia, kun eivät voi / voineet tilanteelle mitään. Yksi vastaajista kertoi stressin loppuneen, kun lapsenlapsi kuoli, mutta tilalle tulleen surun. Kahdeksan vastaajaa kertoo huolen lapsenlapsesta aiheuttaneen unettomuutta: muutama vastaaja kertoo, että asia tulee yleensä mieleen öisin ja vie näin ollen yöunet. Kaksi vastaajaa kertoo kokevansa pelkoa, toinen pelkää koska lapsenlapsi häviää taistelun huumeita vastaan ja toinen pelkää huumemaailman vaikutuksia; pahoinpitelyä, ryöstelyä, hyväksikäyttöä ja itsemurhaa.

Isovanhemmista moni pohtii vastauksissaan myös sitä, olisiko voinut itse tehdä enemmän ja se aiheuttaa ahdistusta. Ahdistusta aiheuttaa myös huoli lapsenlapsen olinpaikasta ja voinnista. Yhdellä vastaajalla tilanne on aiheuttanut huonotuulisuutta. Yksi isovanhempi kertoo asian olevan niin kipeä ja ahdistava, ettei osaa kuvaillakaan, miltä se tuntuu, ja yksi isovanhempi mainitsee häpeän tunteen. Joku vastaaja kuvaa tuntevansa välillä oikein vihaakin nuorta kohtaan.

Isovanhemmista yksi kertoo asian vaikuttavan omaan jaksamiseen työssä. Isovanhemmista yksi vastasi isoimmaksi pelokseen sen, koska saa suruviestin. ”Toivotaan parasta ja pelätään pahinta” kuvasi monen tuntemuksia. Kolme vastaajaa ei ollut kokenut minikäänlaisia fyysisiä oireita tai vaikutusta omaan jaksamiseen. Vastauksista kuului ja sanoitettiin kuitenkin syvä rakkaus lapsenlasta kohtaan sekä epätoivon tunteet, kun nuori elämä luisuu raiteiltaan silmien edessä.

6.2 Erityiset huolet ja nuoren häiriökäyttäytyminen

Erityistä huolta lapsenlapsen huumeiden käytössä aiheutti isovanhempien vastauksien mukaan se, että lapsenlapsen olinpaikasta ei ole tietoa tai lapsenlapsen ei saa yhteyttä. Huolta aiheuttaa myös se, mitä lapsenlapsi saattaa tehdä huumeiden vaikutuksen alaisena; kahdeksan vastaajaa mainitsi huolen siitä, mitä lapsenlapselle saattaa tapahtua huumeiden vaikutuksen alaisena tai mitä hän saattaa itse tehdä. Yksi vastaajista mainitsee pelon yliannostuksesta, vaarallisista kamasekoituksista, ja yksi vastaajista mainitsee pelon, että lapsenlapsi joutuu hyväksikäytetyksi. Myös huumemaailman rikollisuus, tuomiot, ja mitä kaikkea nuori joutuu kohtaamaan huumeita saadakseen, kuten itsensä myymisen ja väkivallan, mainittiin vastauksissa. Eräs isovanhempi kertoo lapsenlapsen joutuneen pahoinpitelyn uhriksi huumevelkojen takia ja hänen ”piilotelleen” lapsenlastaan kotonaan, jotta huumevelkojat eivät löytäisi häntä.

Kaksi vastaajaa mainitsi erityisesti koulunkäynnin tai koulun keskeytymisen huolenaan, samoin kuin nuoren ihmissuhteet. Nuori oli myös saattanut menettää asuntonsa huumeiden käytön vuoksi. Nuoren arjenhallintakyvyn ja loogisen ajattelun kuvattiin olevan pienen lapsen tasolla eräässä vastauksista. Jo edesmenneen lapsenlapsen kohdalla huomio oli kiinnittynyt lapsenlapsen fyysiseen kuntoon, ihon huononemiseen ja laihuuteen.

Suurin osa isovanhemmista ei ollut kokenut lapsenlapsen häiriökäyttäytymisestä aiheutuneen itselleen harmia; vain yksi vastaaja kertoo, että kotiinsa on vaihdettu lukot, ja toinen pelkäsi ”huumehörhöjen” tuloa omaan kotiinsa. Kolme vastaajaa kertoo, että huumeita käyttävä lapsenlapsi on uhannut omia vanhempiaan tai sisarusiaan, mutta ei koskaan isovanhempia. Yksi vastaaja kertoo, että lapsenlapsi on varastanut omilta vanhemmiltaan rahaa, mutta ei koskaan isovanhemmilta. Useampi isovanhempi vastauksissaan kommentoi lapsenlapsen pyytäneen heiltä rahaa, mutta he eivät olleet sitä enää antaneet saatuaan tietää huumeiden käytöstä. Viisi vastaajaa kertoo, ettei ole ollut minkäänlaista uhkaa tai erityistä huolta lapsenlapsesta. Joku totesi vastauksessaan myös, ettei lapsenlapsi ole koskaan puhunut hänelle rumasti.

6.3 Suhtautuminen huumeiden käyttöön

Isovanhempien suhtautumistavoissa lapsenlapsen huumeiden käyttöön oli vain vähän vaihtelua. Yhden isovanhemman vastauksessa tulee ilmi hänen aktiivisuutensa lapsen-

lapsen auttamiseen; hän on vienyt lapsenlasta eri paikkoihin kuntoutukseen, ja ollut mukana ja tukena, kun lapsenlapsi on joutunut tekemisiin poliisin kanssa. Isovanhempi on auttanut ja tukenut lapsenlasta koulunkäynnissä. Isovanhempi on myös itse aktiivisesti hakenut tietoa ja paikkoja, mistä saisi apua niin nuorelle kuin itselleenkin.

Suurin osa isovanhemmista on kuitenkin vastausten mukaan pyrkinyt suhtautumaan tilanteeseen mahdollisimman neutraalisti; kolme vastaajaa kertoo olevansa lapsenlapsen tukena ja kannustavan kuiville pääsyssä, mutta eivät koita pakottaa asialla. Yksi isovanhemmista kertoo auttavansa mm. vinkkaamalla hyvistä artikkeleista liittyen asiaan tai hoitopaikkojen osoitteita. Toinen vastaaja oli sanoittanut lapsenlapselle olevansa valmis auttamaan hoitoon hakeutumisessa ja vastaavassa, ja lapsenlapsi onkin yhteydessä vain näitä tarvitessaan. Yksi isovanhempi myös kertoo juttelevansa lapsenlapsensa kanssa asiasta päivittäin.

Isovanhempien vastauksissa korostuu, että he eivät voi asialle mitään, jos lapsenlapsi ei itse halua raitistua, mutta he ovat tukena joka tapauksessa. Yksi isovanhemmista kertoo pyrkivänsä suhtautumaan tilanteeseen realistisesti ja elämään omaa elämää myös. Vastauksissa oli myös toiveikkuutta niissä tapauksissa, kun lapsenlapsi oli viimein katkolla tai päässyt irti ainakin toistaiseksi kovista huumeista.

"Tue, älä jätä yksin" K2

6.4 Sosiaaliset suhteet perheen sisällä

Nuoren huumeiden käyttö ja myös ylisukupolvinen huumeiden käyttö monessa polvessa oli vaikuttanut perheen sisäisiin suhteisiin hyvin vaihtelevasti. Vastauksista käy ilmi, että osassa tapauksista isovanhempia oli pyritty suojelemaan aluksi tiedolta ja huumeiden käyttö oli tullut lopulta isovanhemmille yllätyksenä.

Suhdetta huumeita käyttävään nuoreen kuvattiin osassa vastauksista erittäin lämpimäksi ja suhteen todettiin pysyneen kiinteänä käytöstä huolimatta niin nuoreen kuin tämän vanhempiin. Jotkut olivat puhelimitse yhteydessä nuoreen päivittäin, tai kuvasivat nuoren kunnioittavan heitä ja tämän kunnioituksen säilyneen edelleen. Toisissa vastauksista kerrottiin nuoresta kuultavan vain muutaman kerran vuodessa, sillä tämä ei itse halunnut

olla yhteydessä. Jossakin tapauksessa välit nuoreen olivat kokonaan poikki, sillä huumevelkojat olivat uhkailleet nuoren perheenjäseniä ja velkojia pelättiin. Huumeiden vietyä nuoren elämän lopullisesti, jäljelle jäi vain suru:

”...Rakastan.. Rakastin sitä lasta.” K11

Suhteita perheen ja suvun sisällä kuvataan noin puolessa vastauksista normaaliksi tai hyväksi ja tilanteen todetaan vain lähentäneen suhteita entisestään. Joku vastaaja sanoi asian siten, että yhteenkuuluvuus suvussa on lisääntynyt ja enää ei haettu syyllisiä. Osassa vastauksista kerrotaan nuoren oman vanhemman kuolleen tai käyttävän itse huumeita, ja siksi yhteyttä ei pidetä. Yksi vanhemmista oli myös raitistunut ja häntä pyrittiin nyt tukemaan omassa raittiudessaan ja samoin lapsenlapsen tilanteessa. Useammassa isovanhempien vastauksista kuvataankin heidän pyrkimystään kuunnella ja tukea käyttävän nuoren vanhempaa, mutta tämän tuntuva välillä myös raskaalta tehtävältä.

Huumeita käyttävän nuoren sanotaan vastauksissa olevan tervetullut suvun tapaamisiin, mutta usein itse jättäytyvän pois jonkun tekosyyin varjolla. Toisaalta todetaan jossain vastauksessa, että nuoren paikalla olo aiheuttaa tiettyä jännittyneisyyttä ja varpaillaan oloa. Vastauksista käy ilmi myös jonkinasteista välirikkoa siten, että huumeita käyttävän nuoren ei haluta olevan enää tekemisissä saman ikäisten serkkujensa kanssa. Nuoren läsnäolo saatetaan jättää huomiotta yhteisissä suvun tapaamisissa eikä häntä kohdata ”kuin normaalia ihmistä”. Tämä oli yhden isovanhemman suruna.

6.5 Isovanhempien saama tuki

Suurin osa vastaajista mainitsee suurimmaksi tuen lähteekseen perheen ja läheiset. Joulakulla on ollut vastaavia kokemuksia omaavia ystäviä tai päihdealalla työskentelevä sukulainen, joille on pystynyt asiasta puhumaan. Ylipäättään puhumista pidettiin suurimpana avun lähteenä tilanteessa, ja näin korona-aikana on turvauduttu soittamiseen ja puhelimesta puhumisiin. Henkinen taakka koettiin usein yhteiseksi ja sen jakamisen myös yhdessä auttavan eniten.

Kahdessa vastauksessa mainittiin vertaistukiryhmät ja erilaiset kolmannen sektorin järjestöt avun ja tuen lähteenä, ja yhdessä vastauksessa kerrottiin apua saadun kirkon taholta. Joku vastaaja pystyi omassa työyhteisössään purkamaan omia tuntojaan. Isovanhemmat kertoivat myös pyrkivänsä pitämään huolta itsestään fyysisesti, ja eräänä keinona saada etäisyyttä tilanteeseen mainittiin matkustelu. Kun on fyysisestikin kaukana tilanteesta ja tapahtumista, ei niille mahda etäältä mitään ja voi keskittyä omien voimien keräämiseen.

Sekä lainsäädännön että palvelujärjestelmän puutteet nostettiin useassa vastauksessa esiin ja vastaajat olivat turhautuneita siitä, kuinka vaikea nuoren oli päästä esimerkiksi katkaisuhuoltoon. Yksi isovanhempi myös kuvaa sitä, kuinka viranomaiset olivat ihmetelleet hänen (isovanhemman) mukana oloa esimerkiksi poliisin kanssa asioidessa. Lainsäädäntö ei tuntunut riittävästi mahdollistavan nuorille turvaa myöskään esimerkiksi lastensuojelun ja laitoshoidon piirissä, eikä antavan työntekijöille mahdollisuuksia puuttua erilaisiin nuorta uhkaaviin tilanteisiin. Onneksi myös asiallisista kohtaamisista päihdepuolen edustajien kanssa oli vastausten joukossa kokemuksia.

Moni isovanhempi kuitenkin kertoi, ettei ole itse saanut minkäänlaista apua omaan jaksamiseensa kuten ei myöskään nuoren vanhemmat. Vastauksissa ei oikeastaan otettu kantaa siihen, minkälaista tukea isovanhemmat olisivat toivoneet / toivoisivat itselleen, vaikka tätä oli kyselylomakkeessa kysytty.

7 Johtopäätökset

Koostimme haastattelun ja kyselylomakkeen kysymykset pohjautuen tutkimustietoon läheisten kokemuksista huumeiden käyttäjän läheisenä. Isovanhempien vastauksissa oli paljon yhteneväisyyksiä jo olemassa olevaan tutkimustietoon.

Liittyen isovanhempien omiin tunteisiin, ajatuksiin ja vointiin, saaduissa vastauksissa näkyivät muun muassa stressi ja ahdistus, pelko sekä unettomuus. Orford ym. (2005: 111–112) listaa venymisen ja koetuksen merkeiksi mm. ahdistuksen, avuttomuuden, epätoivon, masennuksen, vihaisuuden, kaunaisuuden ja suuttumuksen. Haastattelemiemme isovanhempien vastauksissa ei tullut esiin masennuksen tai kaunaisuuden tunteita; epätoivon pystyy kuitenkin aistimaan vastauksista. Tilanne on monelle hyvin vaikea ja vastauksista pystyy lukemaan sen, kuinka vaikeaa tilanteen kuvaaminen on. Ahdistusta on aiheuttanut isovanhemmissa ajatus siitä, olisivatko he voineet tehdä jotain enemmän.

Syyllisyyden tunteita lapsenlapsen huumeiden käytöstä isovanhemmat eivät kuitenkaan olleet kokeneet vastausten perusteella. Yksi isovanhempi kuvaa tilannetta niin surulliseksi, ettei pysty sitä edes kuvailemaan. Brasilialaistutkimuksessa perheenjäsenillä esiin nousseita tunteita olivat sääli, voimattomuus, suru, raivo, viha, häpeä, syyllisyys, aggression pelko, nöyryytyksen tunne ja toivottomuus (Horta & Daspett & Egito & Macedo 2016: 964). Isovanhempien vastauksissa ei mainita raivoa, aggression pelkoa tai nöyryytyksen tunnetta, mutta muut tunteet ovat mainittuina.

Käyttäjien läheisille voi tulla fyysisen sairauden tunnetta ja sairastumisia, heidän omakuvansa ja itsetuntonsa voi romuttua, ja he voivat kokea itsesyytöksiä tilanteesta. Fyysisenä oireiluna on kuvattu vaikutuksia perheenjäsenen nukkumiseen, syömiseen, lääkkeiden ja päihteiden käyttöön, vaikutusta fyysisiin oireisiin muutoin sekä perheenjäsenen yleiseen terveydelliseen tilaan. (Orford ym. 2005: 112–114.) Isovanhemmat kuvaavat vastauksissa huolen lapsenlapsesta, stressin ja ahdistuksen aiheuttavan mm. unettomuutta; asia tulee mieleen yön tunteina. Päihdeongelmaisten läheiset käyttävät muuta väestöä enemmän terveydenhuollon palveluita ja heillä on todettu enemmän niin somaattisia kuin psyykkisiäkin terveysongelmia verrattuna jotain kroonista sairautta sairastavan henkilön perheenjäseniin (Itäpuisto & Selin 2013: 139–140). Haastattelemiemme isovanhempien vastauksista ei käy ilmi, että he käyttäisivät muuta väestöä enemmän terveydenhuollon palveluita; monikaan isovanhemmista ei käytä vastauksien mukaan vertaistuki ja/tai muita huumeidenkäyttäjien läheisille tarkoitettuja palveluita.

Ristaniemen (2019: 59–62) tutkielman mukaan henkinen kuormitus, joka on voinut kestää vuosikautia, vaikuttaa mm. keskittymiskykyyn ja muuhun jaksamiseen kuten työssä käymiseen. Saamissamme vastauksissa vain yksi isovanhemmista mainitsee lapsenlapsen huumeiden käytön vaikuttaneen työssä jaksamiseen. Työssä jaksaminen on todennäköisesti sidoksissa isovanhempien ikään, kun suurin osa isovanhemmista on jo eläkkeellä. Yksi vastaajista kertoo työskentelevänsä sosiaali- ja terveysalalla ja työskentelyn antaneen hänelle mahdollisuuden suhtautua lapsenlapsen huumeiden käyttöön realistisesti.

Suurta huolta isovanhemmissa aiheutti se, mitä lapsenlapsi saattaa tehdä huumeiden vaikutuksen alaisena tai mitä hänelle saattaa tapahtua. Isovanhemmat olivat huolissaan lapsenlapsestaan, koska lapsenlapsen ei esim. ollut saatu yhteyttä pitkään aikaan tai kukaan ei tiedä, missä lapsenlapsi on. Orford ym. (2005: 95–96) kirjoittaakin, että huoli

käyttävästä läheisestä jakautuu huoleen usean eri osa-alueen suhteen. Huolta on läheisen fyysisestä terveydestä; läheisen itsestään huolehtimisesta ja erilaisista laiminlyönneistä; psyykkisestä terveydestä; läheisen koulu-, työ- ja urheilusuorituksista; taloudellisesta tilanteesta; päihteiden käytön tahdista, määrästä ja muodosta; sekä huoli seurasta, jossa käyttävä läheinen liikkuu (Orford ym. 2005: 95–96). Isovanhempien vastauksissa tuli esiin mm. huoli siitä, koska suruviesti tulee, mitä lapsenlapselle saattaa käydä huumeporukoissa liikkussa, ja joutuuko hän hyväksikäytetyksi tai pahoinpidellyksi. Monet vastauksista kuvaavat samoja huolenaiheita, joita myös tutkijat nostavat esiin. Vastauksissa mainitaan niin koulusuoritukset, rahahuolet, terveys- ja ihmissuhdehuolet että huoli käytön määrästä ja laadusta.

Isovanhempien vastauksissa kuvattiin nuoren häiriökäyttäytymiseksi lähinnä rahan pyytäminen, joka oli kohdistunut myös isovanhempia kohtaan. Kukaan vastaajista ei kertonut tietoisesti rahoittavansa huumeiden käyttöä vaan kieltäytyneensä antamasta rahaa sen jälkeen, kun olivat tulleet tietoiseksi huumeista. Vastauksissa sanotaan kuitenkin muun muassa, että rahallista tukea on ollut ”määrättömästi”. Yhdessä vastauksessa kuvattiin lukot vaihdetun mummolaan ja nuoren lapsuudenkotiin, ja toisessa vastauksessa pelättiin huumeipiirejä yleisesti. Orford ym. (2005: 96–101) kuvaavat tutkimuksessaan, kuinka suhde päihteitä käyttävään läheiseen on muuttunut epämiellyttäväksi, aggressiiviseksi ja joskus jopa fyysisesti väkivaltaiseksi. Perheenjäsenillä on konflikteja rahan ja omaisuuden suhteen ja epävarma olo läheisen mielentilasta ja käytöksestä, kuten missä hän on ja milloin tulee kotiin (Orford ym. 2005: 96, 99, 101). Samoin päihteiden käyttäjän läheisenä olo vaikuttaa koko perheen taloudelliseen tilanteeseen heikentävästi, ja fyysisen tilan eheys ja turvallisuuden tunne kotona ovat päihteiden käytön vuoksi uhattuina (Orford ym. 2005: 106–109). Tästä kertoo saamissamme vastauksissa lukkojen vaihtaminen ja pelko huumeiden käyttäjien tulosta omaan kotiin.

Sen sijaan isovanhempien vastauksissa kerrottiin nuoren omaan lapsuudenperheeseen kohdistuneen enemmän häiriökäyttäytymistä: nuoren sisarusta tai vanhempien henkeä on uhattu huumevelkojien toimesta; nuori on uhkailut, kiristänyt tai varastanut rahaa; ja nuori on hajottanut paikkoja lapsuudenkodissaan ja käyttäytynyt uhkaavasti siten, että virkavaltalta on soitettu paikalle. Orford ym. (2005: 108–109) kuvaavat lukuisten kohtaamisten virkavallan kanssa olevan osa sitä, kuinka päihteiden käyttö haavoittaa koti- ja perhe-elämää. Jackson ym. (2007: 323–327) taas toteavat huumeiden käytön haavoittavan koko perheen kokonaisuutta mm. hyväksikäyttönä, uhkailuna tai väkivaltana.

Muita haavoittamisen teemoja olivat petos ja luottamuksen loppuminen; sisarusten tuntema viha ja kaunaisuus; eristäytyneisyys ja nöyryytys; sekä syyllisyyden tunteet (Jackson ym. 2007: 323–324). Näistä ei kerrottu suoraan saamissamme vastauksissa, mutta jossain vastauksessa tunnuttiin pohdittavan, olisiko itse voinut tehdä jotain toisin.

Orfordin ym. (2005: 108–109) tutkimuksessa kuvataan, kuinka normaalin sosiaalisen elämän ylläpitäminen oli perheenjäsenille vaikeaa tai siinä kuvattiin olevan rajoitteita päihteiden käytöstä johtuen. Myös Ristaniemen (2019: 59–62) haastattelemat isovanhemmat kertovat tilanteen vaikutuksesta sosiaaliseen elämään; isovanhemmat ovat saattaneet eristäytyä kotiinsa eivätkä ole niin aktiivisia kuin ennen. Saamissamme vastauksissa vaikutuksista sosiaaliseen elämään kertoivat vain mahdollisesti kuvaukset siitä, kuinka huumeita käyttävän lapsenlapsen läsnäoloa sukujuhlissa tai muissa tapaamisissa jännitettiin ja oltiin silloin hieman varpaillaan. Kukaan ei kuitenkaan maininnut, etteikö olisi voinut kutsua vieraita omaan kotiinsa tai että oma sosiaalinen elämä olisi lapsenlapsen huumeiden käytöstä johtuen rajoittunut. Tätä toisaalta selittänee se, että lapsenlapsi harvemmin asuu isovanhempiensa luona ja hänen huumeiden käytöstään ei ilmeisesti puhuta laajemmalle sosiaaliselle piirille. Tutkimuksissa mainittu (Leskinen ym. 2003: 36; Orford ym. 2005: 107) kitka läheisten erilaisessa suhtautumisessa päihteitä käyttävään nuoreen tai peräti perhekselin hajoaminen ei tullut vastauksissa esiin merkittävästi. Yhdessä vastauksessa kerrottiin koetusta sukulaisten eriarvoistavasta suhtautumisesta huumeita käyttävään nuoreen, ja haastattelussa, jossa meidän oli mahdollista tiedustella myös toisen isovanhemman suhtautumista lapsenlapsen, suhtautuminen tuntui olevan pariskunnan välillä yhteneväinen.

Saamiemme vastausten mukaan isovanhempien suhtautuminen lapsenlapsen huumeiden käyttöön on saman suuntaista kuin mitä pohjateoriasta nousevat löydökset antavat odottaa. Orford ym. (2005: 119–134) kirjoittavat tilanteen kohtaamisen tapojen jakautuvan karkeasti neljään ryhmään, jotka ovat voimattomuuden kokeminen, tilanteen sietäminen ja kestäminen, yritys saada tilanne hallintaan, ja vetäytyminen ja itsenäisyyden saavuttaminen. Vastauksista suurin osa edustaa voimattomuuden kokemista tai tilanteen sietämistä ja kestämistä. Isovanhemmat sanoittavat vastauksissaan paljon voimattomuuden tunnetta ja tilanteesta tuntemaansa tuskaa. He myös kertovat pyrkivänsä tukemaan ja auttamaan sen minkä pystyvät. Orford ym. (2005: 121, 123) käyttävät sanoja toimimattomuus, hyväksyntä, udrautuminen ja tuki kuvaamaan tilanteen sietämisen toi-

mintatapoja, samoin kuin he kuvaavat uskonnollista asiaan suhtautumista tilanteen sie-tämiseksi. Tilannetta siedettäessä läheiset saattavat kuvata mm. vastuuntunnon ja vel-vollisuuden tunteita läheisen auttamiseen (Orford ym. 2005: 125).

Yksi vastaajamme edustaa toimintatapaa, jossa yritetään saada tilanne hallintaan. Täl-löin perheenjäsen on mm. aggressiivinen, haastava, puhuva ja kertova, kieltävä, rajoit-tava ja vastustava, kompromisseja tekevä sekä rajoja asettava. Läheisen kuvataan ole-van tällöin emotionaalinen, assertiivinen, kontrolloiva ja toisaalta tukea antava päihteitä käyttävälle läheiselle. (Orford ym. 2005: 127–128.) Tämä vastaaja kuvasi toimintansa olevan lähes huumeita käyttävän nuoren lähiomaisen tasoa asioiden aktiivisella hoitami-sella, puhumisella, rajoittamisella sekä tilanteista huolehtimisella. Toimivan reagoitita-van kerrotaan löytyvän usein yrityksen ja erehdyksen kautta, mutta useimmiten perheen-jäsenet kokevat tilanteen aggressiivisen kohtaamisen kaikista huonoimmaksi toimintata-vaksi suhteessa päihteitä käyttävään läheiseen (Orford ym. 2005: 139). Platterin ja Kel-ley'n (2012: 211) tutkimus samoin todentaa, kuinka läheisen mahdollistavan toiminnan vähentymisen myötä perheenjäsenen oma vointi kohenee ja samalla päihteitä käyttävän läheisen päihteiden käyttö vähenee. Me opinnäytetyön tekijät jäimme pohtimaan, onko aktiivinen tilanteen kohtaaminen ja yritys saada tilanne hallintaan sama asia kuin mah-dollistava toimintatapa?

Vetäytyminen ja itsenäisyyden saavuttaminen kuvataan suhtautumistapana, jossa lähei-nen keskittyy omaan vointiin eikä niinkään murehdi käyttävää läheistä. Perheenjäsen aloittaa itse uusia aktiviteetteja, pääsee pakoon, selvittää oman elämänsä kuntoon, ja saa uuden ja paremman elämän itselleen. (Orford ym. 2005: 137.) Tämän suuntaisesta lähestymistavasta kerrottiin yhdessä vastauksistamme, jossa kuvattiin vastaajan suhtau-tuvan asiaan ammattitaidon tuomalla realismilla, osin itseään suojaten, ja pyrkimyksenä myös keskittyä omaan hyvään elämään.

Hortan ym. (2016: 965–966) tutkimuksessa todetaan perheenjäsenten kokeneen käyttä-vän läheisen hylkäämisen olevan raskain tapa kohdata tilanne. Saamissamme vastauk-sissa vain yhdessä todetaan välien huumeita käyttävään nuoreen olevan tällä hetkellä poikki; suurimmassa osassa vastauksista isovanhemmat ainakin pyrkivät pitämään yh-teyttä nuoreen yllä, vaikka nuori ei yhteydenottoihin vastaisikaan. Hortan ym. (2016: 965–966) mukaan perheet pyrkivät selviämään tilanteesta mm. pitämällä päihteitä käyt-tävä läheinen poissa sosiaalisista tilanteista esimerkiksi muun suvun kanssa, antamalla

hänelle neuvoja ja ohjeita muuttaa tapansa ja luopua päihteistä, ottamalla etäisyyttä läheiseen ja suomalla näin itselleen hengähdystauon, sekä tukeutumalla hengellisyyteen ja uskoon avun lähteenä ja lohduttajana. Näistä tilanteen kohtaamisen tavoista isovanhempien vastauksissa kerrotaan neuvojen ja ohjeiden antamisesta, kehotuksista lopettaa huumeiden käyttö, etäisyyden ottamisesta, sekä tukeutumisesta hengellisyyteen.

Isovanhempien vastauksissa omista selviytymiskeinoista ja jaksamisen tukemisesta löytyy yhteneväisyyksiä teoriasta nouseviin tuloksiin. Isovanhemmat kertovat hakevansa tukea läheisiltä, eli epävirallista sosiaalista tukea, ja muutamat olivat etsineet apua myös virallisemmän tuen piiristä kuten vertaisryhmistä, järjestöistä tai kirkosta. Hakeutuminen sekä virallisen että epävirallisen tuen piiriin todetaan australialaisessa tutkimusartikkelissa päihteitä käyttävien läheisten selviytymiskeinoksi samoin kuin artikkeli toteaa läheisten pyrkivän huolehtimaan omasta fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnistaan (McCann & Lubman 2018: 103–106). Omasta fyysisestä hyvinvoinnista huolehtimisesta kertoo vastauksissamme isovanhempien liikuntaharrastukset, ja psyykkisestä hyvinvoinnista huolehtimisesta muun muassa matkustelu. Horta ym. (2016: 965–966) kirjoittaa etäisyyden ottamisesta ja itselleen hengähdystauon suomisesta eräänä selviytymiskeinona päihteitä käyttävän läheisenä ja tästä kertoo hyvinkin yhden vastaajamme matkustusharrastus.

Sen sijaan saaduissa vastauksissa vain kahden isovanhemman kohdalla mainittiin heidän suorittavan ajantasaisen tiedon etsintää päihdepalveluiden taholta tai internetistä. McCannin ja Lubmanin (2018: 103–106) tutkimuksen perusteella olisi voinut olettaa isovanhempien hakevan myös enemmän tietoa itselleen. Tätä voi selittää isovanhempien ikä ja vähempi ”diginatiivisuus”. Tukea ja apua ei myöskään kerrottu haetun esimerkiksi terveydenhuollon palveluista tai sosiaalipuolelta. Voi hyvin olla, etteivät isovanhemat koe itse olevansa avun ja tiedon tarpeessa esimerkiksi omaan jaksamiseensa liittyen niinkään, vaan tarvitsevansa apua huumeita käyttävälle nuorelle.

Myös Ristaniemen (2019: 71–74) tutkielman löydöksissä mainittiin selviytymiskeinoiksi vertaistukiryhmät, sukulaiset, ystävät sekä oma työ. Samoin harrastukset oli nostettu tutkielman vastauksissa esiin tärkeänä omana voimavarana ja nollauskeinona (Ristaniemi 2019: 71–74). Saamissamme vastauksissa oli täten myös yhteneväisyyksiä Ristaniemen tuloksiin.

8 Pohdinta

”Sattuu niin helvetisti” -otsikko valikoitui lopulta opinnäytetyömme nimeksi. Sitaatti on erään kyselylomakkeeseen vastanneen isovanhemman vastaus lomakkeen ensimmäiseen kysymykseen ”Mitä haluaisit kertoa meille siitä, kun lapsenlapsi käyttää huumeita?”, ja vastaukseen tuntuu purkautuvan kaikki se tuska, suru ja ahdistus, mitä lapsenlapsen huumeiden käyttö isovanhemmalle aiheuttaa. Vastaus tuntuukin sisältävän paljon enemmän kuin siihen kirjoitetut kolme sanaa. Samalla se kiteyttää monen vastaajan ajatukset ja tunteet. Opinnäytetyöprosessissa opimme paljon siitä, kuinka huumeiden käyttö vaikuttaa läheisiin ja kuinka tuskallista se voi olla.

Opinnäytetyömme aineistoksi saimme lopulta 13 isovanhemman vastausta, mutta jo siinä määrässä vastauksia erilaisten olosuhteiden ja tilanteiden laaja skaala näyttäytyi merkityksellisellä tavalla. Tilanteet pitivät sisällään jo huumeisiin menehtyneen lapsenlapsen; lapsenlapsen, joka on vankilassa; pari lastenlasta, joiden olinpaikasta ja kunnosta ei ole tällä hetkellä mitään tietoa; ja myös ne muutamat nuoret, jotka ovat nyt joko huumeatkolla tai tällä erää irti kovista huumeista. Yhteistä kaikissa tapauksissa oli isovanhempien suuri huoli ja hätä, suru sekä voimattomuuden tunteet tilanteessa. Meitä opinnäytetyön tekijöitä erityisesti kosketti se, kuinka avoimesti isovanhemmat lopulta sanoittivat erilaisia tunteitaan ja tilanteitaan myös kyselylomakkeen kirjoitetussa muodossa ja omin sanoin ajatuksiaan kuvaten.

Isovanhempien vastauksien perusteella rupesimme pohtimaan isovanhemmuutta, kun lapsenlapsi käyttää huumeita ja isovanhemmuutta ”normaalitilanteessa”. Isovanhempien vastauksista voi päätellä, että he ovat olleet aktiivinen osa lapsenlapsiensa elämää jo ennen huumeiden käytön aloitusta ja nyt, kun lapsenlapsi käyttää huumeita, he eivät pääse olemaan isovanhempia haluamallaan tavalla. He eivät voi viettää aikaa lapsenlapsen kanssa, osallistua syntymäpäiväjuhliin, valmistujaisiin tms. Huumeiden käyttäjien isovanhemmat joutuvat elämään jatkuvassa huolossa ja surussa.

Vastausten luonteesta pystymme myös päättelemään, että isovanhemmat ovat odottaneet tilaisuutta purkaa tuntojaan ja kokivat sen tärkeäksi. Mielestämme on tärkeää nostaa isovanhempien tuntemuksia ja kokemuksia esiin. Läheisen huumeiden käyttö vaikuttaa koko perheeseen ja meidän mielestämme isovanhemmat kuuluvat perheeseen ja ansaitsevat samanlaista tukea asian käsittelyyn kuin esimerkiksi vanhemmat ja sisaruk-

set. Tilannetta vaikeuttaa myös se, että usein isovanhemmilta saatetaan salata lapsenlapsen huumeiden käyttö mahdollisimman pitkään ja avun tarve saattaa olla suurta sitten kun tilanne ”paljastuu”. Tämä saattaa olla monellekin isovanhemmalle traumaattista, jolloin olisi tärkeää, että hekin saisivat tarvitsemaansa tukea, jotta pystyisivät olemaan edelleen tukena perheelleen ja lapsenlapselleen.

Vain kahdessa saamistamme vastauksista mainitaan vertaistuki ja järjestöt tuen lähteenä ja yhdessä mainitaan kirkko. Ajantasainen suomalainen lainsäädäntö ja siellä erityisesti Päihdehuoltolaki (41/1986) velvoittaa huomioimaan myös päihteiden käyttäjien läheiset ja perheen sekä varmistamaan heille tarvitsemansa hoito. Laki tarkalleen toteaa, että sen tavoitteena on ”edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta” (Päihdehuoltolaki 41/1986 § 1). Vastauksissa emme kuule lainkaan sosiaali- ja terveystalvuiden kautta saatua tukea isovanhemmille tai huumeita käyttävän nuoren vanhemmillekaan. Myös vaikkapa katkolle pääseminen alle 25-vuotiaalle nuorelle on vaikuttanut olevan työn ja tuskan takana, joten omien tuloksiemme mukaan laki ei näiltä osin toteudu.

Työelämäkumppanillemme Irti Huumeista ry:lle opinnäytetyömme tuottaa sen tiedon, että myös isovanhemmat kärsivät huumeita käyttävän nuoren läheisinä valtaisesti ja ovat yhtä lailla tuen tarpeessa kuin nuoren muukin perhe. Isovanhempien vastauksista käy ilmi suuri ahdistus ja suru, jolloin keskusteluavun tarve saattaa olla suurta. Tämä sai meidät pohtimaan, että mitä kautta isovanhemmat saisivat keskusteluapua asian käsittelyyn. Anonyymejä keskusteluryhmiä ja vertaistukiryhmiä tulisi lisätä ja ”mainostaa” isovanhemmille aktiivisemmin. Mieleemme tulee myös perheiden yhteiset keskusteluryhmät, joihin voi osallistua koko perhe isovanhemmat mukaan lukien. Perheen yhteisissä keskusteluryhmissä voisi sopia yhteisistä säännöistä, esimerkiksi rahan antamisesta huumeiden käyttäjälle, ja perhe pääsisi yhdessä purkamaan ajatuksiaan ja tuntojaan.

Samalla työelämäkumppanimme olisi mielestämme mahdollista miettiä uusia, matalan kynnyksen tapoja lisätä isovanhempien ja yleisesti vanhemman väestön tietoisuutta huumeilanteesta Suomessa, huumeiden käytöstä nuorten parissa sekä huumeiden käytön vaikutuksista käyttäjän läheisiin. Isovanhempien vastauksissa ei juurikaan mainita heidän etsivän ja toisaalta saavan tietoa itse. Yleinen tiedottaminen ja esimerkiksi yleisluontoiset webinaarit vaikkapa seniorijärjestöjen jäsenille, seurakuntien yhteisöille, eri yhdistyksille jne. eivät leimaa osallistujaa, antavat hyödyllistä tietoa ja voivat tuoda lisää lap-

senlapsensa huumeiden käytöstä kärsiviä isovanhempia tuen piiriin. Yleisen informoinnin yhteydessä on mahdollista kertoa erilaisista tukimuodoista ja avusta läheisille sekä keskustella psykoedukatiivisesti erilaisista huumeiden käyttöön suhtautumisen tavoista; mistä on tilanteessa hyötyä ja mistä taas ei.

Tärkeää on, että isovanhemmat saisivat tietoa, apua ja tukea niin ettei kenenkään tarvitsisi jäädä tuen tarpeidensa kanssa yksin. Huumeiden käytöstä, niiden haitoista ja vaikutuksista tulisi puhua avoimemmin ja unohtaa huumeiden käyttäjien sekä heidän läheistensä tuomitseminen. Huumeiden käytön ei pitäisi olla tabu.

Lähteet

Danielsbacka, Mirikka & Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. 2009a. Moderni isoäitihypoteesi. Evoluutioteoreettinen tulkinta isoäideiltä saadusta lastenhoitoavusta. <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100468/tanskanen.pdf?sequence=1>>. Viitattu 12.9.2020.

Danielsbacka, Mirikka & Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. 2009b. Onko isovanhemmissa eroa? Gerontologia 4/2009. <https://www.researchgate.net/profile/Hans-Haemaelaeninen/publication/239327233_Onko_isovanhemmissa_eroa/links/0046351c02eeced8fc000000/Onko-isovanhemmissa-eroa.pdf>. Viitattu 12.9.2020.

Danielsbacka, Mirikka & Tanskanen, Antti O. & Coall, David A. & Jokela, Markus 2019. Grandparental childcare health and well-being in Europe: A within-individual investigation of longitudinal data. <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027795361930173X?via%3Dihub>>. Viitattu 12.9.2020.

F10-19.2 Päihderippuvuus. Tietoa mielenterveydestä. Tietoa diagnooseista. Mielenterveystalo.fi. <<https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/Tietopankki/Diagnoosi-tietohaku/F10-19/Pages/F10-192.aspx>>. Viitattu 10.9.2020.

Horta, Ana Lucia de Moraes & Daspett, Celina & Egito, Julia Horta Tabosa & Macedo Rosa Maria Stefanini 2016. Experience and coping strategies in relatives of addicts. Revista Brasileira de Enfermagem [Internet] 69 (6). 962–968. DOI: <http://dx.doi.org/10.1590/0034-7167-2015-0044>

Häkkinen, Ilmo 2013. Toipumiskulttuuri. Päihdetoipuminen ja esimerkin voima. Espoo: Prometheus kustannus Oy.

Irti Huumeista – Kiinni elämässä. Irti Huumeista ry. <<https://irtihuumeista.fi>>. Viitattu 19.1.2021.

Itäpuisto, Maritta & Selin, Jani 2013. Miten palvelut vastaavat päihteiden käyttäjän läheisten avuntarpeisiin? Teoksessa Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 138–145.

Jackson, Debra & Usher, Kim & O'Brien, Louise 2007. Fractured families: Parental perspectives of the effects of adolescent drug abuse on family life. Contemporary Nurse 23 (2). 321–330. DOI: 10.5172/conu.2006.23.2.321

Jääskeläinen, Marke & Virtanen, Sirpa 2020. Päihdetilastollinen vuosikirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karjalainen, Karoliina & Hakkarainen, Pekka & Salasuo, Mikko 2019. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto-raportti. <<https://www.julkari.fi/handle/10024/137660>>. Viitattu 11.9.2020.

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin...Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Lappalainen-Lehto, Riitta & Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2007. Haasteena päihteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Leskinen, Maire & Lassila, Anna & Kalamaa, Anne-Maria & Rytkölä, Elina 2003. Perhekeskeisen huumeityön opas. Helsinki: Irti Huumeista ry.

Läheisille. Irti Huumeista ry. <<https://irtihuumeista.fi/laheisille/>>. Viitattu 19.1.2021.

McCann, Terence V. & Lubman, Dan I. 2018. Adaptive coping strategies of affected family members of a relative with substance misuse: A qualitative study. *J Adv Nurs*. 74. 100–109. <https://doi.org/10.1111/jan.13405>

McGarrigle, Christine & Timonen, Virpi & Layte, Richard 2018. Choice and Constraint in the Negotiation of the Grandparent Role: A Mixed-Methods Study. *Gerontology and Geriatric Medicine Journal*. <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5774728/>>. Viitattu 2.9.2020.

Mäkelä, Rauno 2013. Addiktiokäsitteen kehitysvaiheita. Teoksessa Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pääasiana alkoholi. Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040. Turku: Oy H Lundbeck Ab. 119–124.

Orford, Jim & Walley, Gwen & Natera, Guillerma & Copello, Alex & Atkinson, Carol & Mora, Jazmin & Velleman, Richard & Crundall, Ian & Tiburcio, Marcela & Templeton, Lorna 2005. *Coping with Alcohol and Drug Problems: The Experiences of Family Members in Three Contrasting Cultures*. London and New York: Routledge.

Paajanen, Pirjo 2007. Perhebarometri 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestöliitto. <<https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/acf4f7d2-perhebarometri-2007.pdf>>. Viitattu 31.8.2020.

Perälä, Jussi 2013. Ikuinen säätö – Helsingin huume-markkinat. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Platter, Amanda J. & Kelley, Michelle L. 2012. Effectiveness of an educational and support program for family members of a substance abuser. *The American Journal of Family Therapy* 40. 208–213.

Päihdehuoltolaki 1986/41. Annettu Helsingissä 17.1.1986. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>>. Viitattu 27.2.2021.

Rosenqvist, Tellu 2019. Jaetusta arjesta etäyhteydenpitoon. Lapsenlapsistaan etäällä asuvien isovanhempien kokemuksia isovanhemmuuudesta. *Sosiologian pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopisto. <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105777/1558079472.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 2.9.2020.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. <<https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4453723/kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf>>. Viitattu 14.1.2021

Salasuo, Mikko & Rantala, Kati 2004. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Salasuo, Mikko (toim.): Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. STAKES Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 149. 147–172.

Smith-Genthôs, K. Rachele & Logue, Erin M. & Blakely E. Low & Hendrick, Susan S. 2017. The forgotten ones: Siblings of substance abusers. *Journal of Loss and Trauma* 22 (2). 120–134.

Tilastot. Irti Huumeista ry. Huumeista. <<https://irtihuumeista.fi/huumeista/tilastot/>>. Viitattu 24.9.2020.

Vilkka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtuaaliyliopisto. Tutkimusmenetelmät. Kyselevät tutkimustavat. Taideteollinen korkeakoulu. <http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#kysely>. Viitattu 9.1.2021.

Väestöliitto 2020. Vanhemmuus. Isovanhemmuus – Sukupolvien sopu. <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/isovanhemmuus/>. Viitattu 2.9.2020.

Kyselylomake

Kyselylomakkeen kysymykset

1. Mitä haluaisit kertoa meille siitä, kun lapsenlapsi käyttää huumeita?
2. Millaista on olla huumeiden käyttäjän isovanhempi?
3. Minkälainen on suhteenne lapsenlapsen, joka käyttää huumeita? Entä hänen vanhempinsa?
4. Onko lapsenlapsen huumeiden käyttö aiheuttanut stressiä, ja millä tavoin stressi on ilmennyt?
5. Onko lapsenlapsen huumeiden käyttö aiheuttanut huolta hänestä? Anna esimerkkejä huolta nostattavista asioista.
6. Ovatko koti ja perhe-elämä olleet uhattuina läheisen käytöksestä johtuen? Millä tavoin? Onko esiintynyt esimerkiksi varastelua tai paikkojen hajottamista, tai oletko joutunut pelkäämään esimerkiksi nuorempien lasten puolesta?
7. Minkälaisia venymisen tai koetuksen merkkejä olet kokenut? Onko tullut esimerkiksi omaa psyykkistä tai fyysistä oireilua lapsenlapsen huumeiden käytöstä johtuen?
8. Onko perheessänne ja suvussanne ilmaantunut hajaannusta/välirikkoa huumeiden käytöstä ja käyttäjästä johtuen? Minkälaista hajaannus on ollut?
9. Millä tavoin olet suhtautunut lapsenlapsen huumeiden käyttöön? Tutkimusten mukaan läheiset saattavat kokea voimattomuutta, he saattavat pyrkiä sietämään ja kestämään tilannetta, he saattavat pyrkiä saamaan tilanteen hallintaan mm. kontrolloimalla päihteiden käyttöä, tai he saattavat vetäytyä tilanteesta ja tavoitella omaa itsenäisyyttä käyttävästä läheisestä.
10. Minkälaista tukea olet saanut ja minkälaista olisit kaivannut? Mikä on auttanut tilanteessa?

